

VIEREN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK

DE STRIJD BIJ TERVATE

We hebben de Duitsche aanvallen op den linkervleugel der Belgen bij Nieuwpoort en op hun rechterflank bij Dixmuiden gevolgd en zien mislukken. Nu zou de vijand zijn pogingen, om de

kleine rivier over te steken voortzetten in 't midden, tusschen de beide oude, thans stervende stedekes.

De IJzer maakt daar groote bochten, bijna een halven cirkel tusschen de ge-

huchten Schoorbakke en Tervate. Daar strekken zich tusschen de rustige hoeven de landerijen en weiden uit, doorsneden van vlieten en slooten. We vertelden reeds hoe de soldaten van hier optrokken naar Keiem, toen ze daar het vreeselijk voorpostengevecht gingen leveren. Onze troepen waren nu achter den IJzer gelegd. Veel manschappen verbleven op Stuivekenskerke!

«Stuuvetjes», noemden de menschen het, en we weten al, dat er een oud en een nieuw dorp was. Ze vormden een enkele gemeente, die in 1914 juist 346 inwoners telde. De bevolking was er steeds afgenomen. Reeds in 1889 hadden eenige gezinnen zich naar Argentinië begeven, later vertrokken andere naar Amerika, terwijl ook sommige inwoners in groote steden arbeid zochten en daar gevestigd bleven.

Hoe dikwijls heb ik hem aanschouwd, den hoogen, kloeken toren van Oud-Stuivekenskerke, het oorspronkelijke dorp. Van een afstand gezien, rees hij daar als een reus te midden van weiden en akkers op, beheerschend het gansche gewest, getuigend van de keerten, die Vlaanderen aan de moeren ontworstelden en hun eigen kracht, maar daarbij ook hun vroomheid en kunstzin, uitdrukten in monumenten. Op een steen prijkte het jaartal 1572, vermoedelijk dat van een herstelling.

De steenen wenteltrap, die naar boven voerde, werd zeer geroemd om haar lichten bouw die echter geen stevigheid uitsloot. Men bewonderde verder het smaakvol gemetseld gewelf. De vijf spitsen omlijstten zwierig den top... En toch ge moest hem niet ontfleden, dien heerlijken toren, ge moest hem vereeren in zijn geheel, zijn machtig gevaarte, zijn rankheid en zwier, alles in harmonie met het gewest, toen bij velen onbekend maar geliefd door hen, die er woonden en deze, welke ook het in een afgelegen streek verdolten schoon wisten te vinden...

En ik denk aan onze schilders, die hier maanden arbeidden, in het volle genot van eenzaamheid en vrede, daar waar de zon bakelde op de warme kleur van oude gebouwen, de daken en gevels der droomerige, goedzakkige hoeven, over het zoo karaktervol oord, daar ook, waar de menschen zoo sterk ge-

hecht waren aan eigen zeden, eigen gebruiken, eigen leven, eigen aard. Want werd men niet dikwijls somber onder het nivelleeren van onzen tijd, het gelijkvormige, dat smakeloosheid bracht, het mode-volgen, dat 't ware schoon doodt... O, hoe dikwijls, als mijn arbeid mij ketende aan een groote, weelige, onverschillige egoïstische stad, smachtte ik naar Veurne-Ambacht met zijn torens boven kleine dorpen van groene blinden en deuren en blanke gevels en bloemige tuinen, met zijn vaarten en vlieten en watergangen, zijn lispelende populieren langs witte wegen, zijn weiden en akkers, uitlopend op het wilde duin, zijn menschen, met deugden en gebreken als elders, maar echter met hun eigen wezen, eigen zoete, en toch kernachtige taal... En dan gescheiden moeten zijn, van wat men lief heeft...

En nu die oorlog, die brutale, woeste, barbaarsche, menschonteerende vernieling over alles, wat wij als schatten, niet in een eng en dof museum, maar in Gods heerlijke, volle natuur bewaarden, over de woningen en hoeven dier menschen, wier wereld hun niet te klein was, al strekte zij zich slechts uit tusschen Veurne, Nieuwpoort en Dixmuiden!

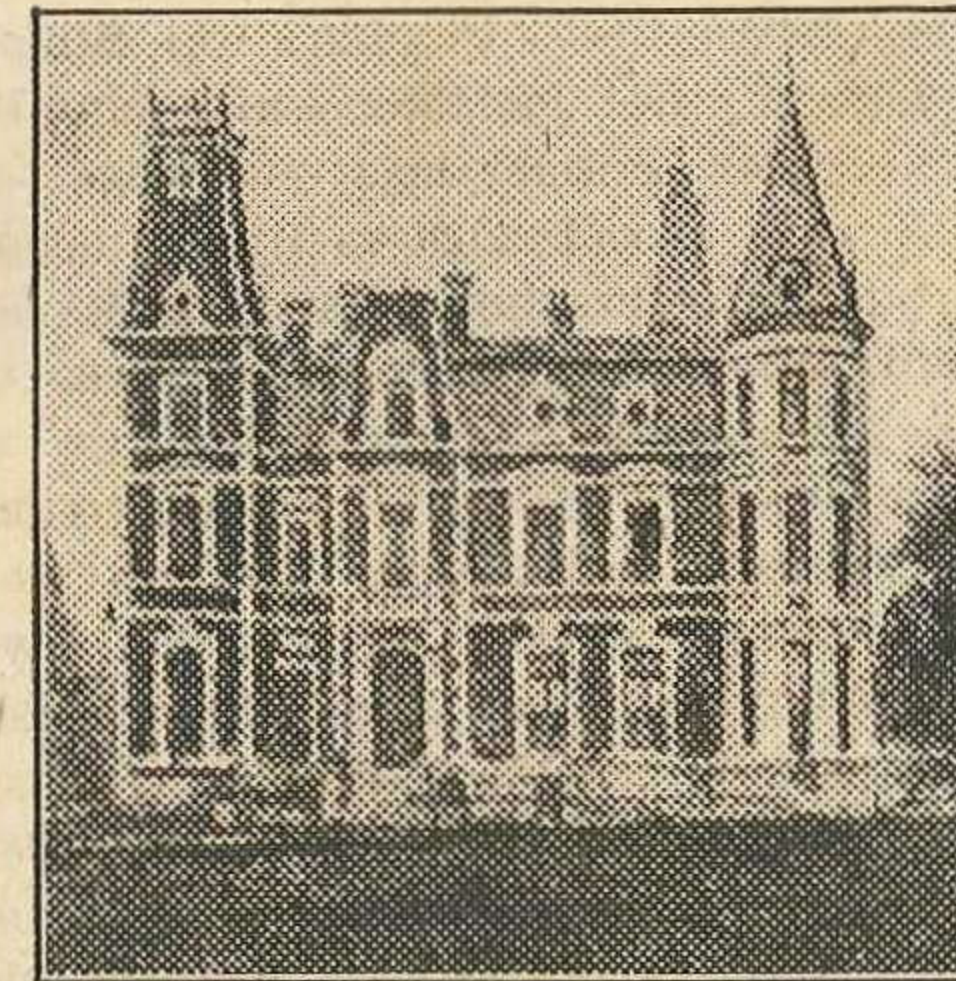
Mystiek! zegt een schrijver, die nu Veurne-Ambacht beschreef, omdat de IJzer daar stroomt en er aan dien IJzer gevochten werd. En hij hoorde er, wat wij nimmer vernamen, al kennen we ten volle de taal, al verbleven we er dikwijls, hij hoorde te Veurne een vrouw hem groeten met een «Geloofd zij Jezus-Christus!»

Och neen, de menschen in Veurne-Ambacht zijn geen mystiekers, geen soort van begijnen, welke in hun stedeke of dorp als in een begijnhof leven. Gaan ze naar de kerk, ze houden ook van kermisfeeste, en ze slaan gaarne een kwinkslag, lachen en schertsen, zijn vrij van zeg en steken hun gedacht niet achter stoelen of banken. Maar ge moet bijzonder goed Vlaamsch kennen, om hun rijke tale te verstaan, want hoeveel eigenaardige woorden fladderden hier vrij rond, tot ze eindelijk eens door vorschers als De Bo of Guido Gezelle bij de vlerken gepakt en geboekstaafd werden.

Mystiekers... En ik denk dan aan

dien koster van een dorp bij den IJzer; ik zie hem nog de herberg tegenover de kerk binnen komen, en tot de dochter uitroepen: «Alloh, Zulma, m'n keppe, doe een werk van barmhertigheid, laaf de dorstigen en geef mij een groote, heel groote pinte.» En hij vertelde «dat zijn voeten van zelf van den grond gingen, als hij muziek hoorde, maar hij mocht niet dansen van z'n paster. 't En was toch nooit rechtveerdig op de wereld... de koster van Veurne mocht dansen van z'n paster, maar die kon het nu niet. En, hij zelf, die het zoo zielsgeerne deed, dat hij nu Zulma in de flinke lendenen vastpakte, kreeg verbod.»

Mystiekers! En die andere koster dan, welke zaken deed en 't zoo lastig vond, dat hij zijn reizen in den omtrek moest beperken, omdat hij voor de vespers



Het Kasteel van Woumen

aan de klokke trekken moest. Maar de baas uit de staminee, waarheen hij nu en dan van zijn orgel eens deserteerde, om de stijf geworden handen en de keel te verwarmen, sprak af even te luiden, als in ruil voor dezen dienst de koster op den vroegen morgen van de beevaart de kerkdeuren een kwartier later open zou doen. Dan wachtten er meer kouwelijke pelgrims in de goed verwarmde gelagkamer en ieder bracht toch zijn «kilutje» (tien centiemen) mee. Zeker mystieke legenden en overleveringen waren er genoeg, maar 't volk toonde gezonden levenslust en aanstekende blijmoedigheid. 't Was of ge in Veurne-Ambacht niet somber konnt zijn... tot die oorlog kwam...

De liefde en trots voor den eigen klokkentoren was ginder diep ingeworteld, en zoo hinderde het den bewoners van Stuivekenskerke, dat een deel van hun toch al klein dorp op 't grondgebied van Kaaskerke lag, daar de kerk aan het uiterst einde van 't eigen domein stond. De meeste woningen der dorpsplaats en een stuk der oude pastorie waren zelfs op terrein der naburige gemeente gebouwd en, toen nu in 1872 het oude bedehuis onder den last der jaren bezweek, en men een nieuw oprichten moest, besloot men het van den hoogen, schoonen toren te scheiden en het verder te bouwen, meer in 't centrum. Hier ook verrezen een school en een gemeentehuis. De oude kerk viel onder de mokers der sloopers, de toren bleef staan...

Aldus stichtte men Nieuw-Stuivekenskerke. De zware klok, die altijd over Oud-Stuivekenskerke had geluid, werd met veel moeite uit den toren gehaald, maar kon vooreerst niet in den nieuwen gehangen worden; daarom bevestigde men haar in een stellage van kloeke balken achter de nieuwe kerk. Elken avond op het politieuro, ging een man haar luiden...

En ziehier nu nog een staaltje van de schalkschheid der Veurne-Ambachtters. Zekeren avond beklom de luider als naar gewoonte de stellage, om met zijn voet de klok in beweging te brengen, maar een vroolijke spuijer had stillekens den klepel wegenomen.

De man daarboven spande zich in en de klok zwierde wel, doch gaf geen geluid. Verschrikt sprong de kerel naar beneden en doodsbalek stormde hij een herberg binnen... Er was tooverij op Stuivekenskerke... De klokke zweeg... De luider had misschien wel van ongewijde, verzonken en allerlei behekste klokken gehoord, en ook van heilige. In hoeveel legenden der kuststreek zijn ze gemengd?

Te Eernegem vertelde men, dat de kerk in den grond was verzonken, vermoedelijk een herinnering aan de talrijke overstromingen in het moerenland, waarbij gebouwen bezweken en verdwenen. Maar de klokken onthouden de feestdagen en luiden dan nog uit de diepte...

En te Zande dan! Ridder Geraert bracht volgens een overlevering uit Pa-

lestina een stukje van het H. Kruis mede, maar, toen hij op zijn reis door de Turken gevangen genomen werd, bond hij de relikwie, teneinde ze te verbergen, onder zijn kous op de kuit vast; tot zijn verwondering verdween het hout in het been. Eindellijk werd de edelman bevrijd en vroolijk reisde hij huiswaarts. Tusschen Zevenkote en Zande gekomen, gevoelde hij een stekende pijn in het been, dat plots open ging, zoodat de relikwie voor den dag kwam.

Tegelijk begonnen de klokken van Zande te luiden en midder Geraert beschouwde dit als een teeken, dat hij het hout van het kruis aan Zande's bedehuis schenken moest. Zijn been had gebloed en waar de druppels gevallen waren, schoten gele bloempjes op, zoo frisch, dat zij ieders bewondering wekten.

Ja, legenden genoeg, om den luider van Stuivekenskerke aan tooverij te doen gelooven, toen nu daar zoo plotseling, ondanks al zijn arbeid, de bronzen stemme, die de bewoners steeds getrouw tot slapen gaan noodde, zweeg. Maar andere mannen, die misschien op 't gelui zaten te wachten, toonden zich zoo bijgeloovig niet en gingen eens zien. Geen wonder, dat de klok zweeg, de klepel was weg.

Het gemeentebestuur werd er natuurlijk mede gemoeid en gelastte een algemeene huiszoekling, maar 't was te vergeefs.

Welke gedaante er den derden nacht naar de stellage sloop, heeft nooit iemand geweten, maar 's morgens hing de klepel terug en 's avonds hoorden de donpelingen weer de vaderlijke waarschuwing.

Zoo lag Stuivekenskerke daar rustig achter den droomerigen IJzer... Bij Tervate, waar eenige huizen stonden, was er een brug en even Noordelijker meerde aan een kleine loskade nu en dan een scheepje met brandstof, steen of kalk voor den omtrek.

Dat was de goede vredes tijd...

De eerste oorlogsvisie had had men bij de aankomst op den 1en October van twee gezinnen vluchtelingen uit Mechelen, samen zestien personen, die op Oud-Stuivetjes zeer gastvrij ontvangen werden.

Ze moesten daar maar blijven, zoo-

ver kwamen de Duitschers toch nooit... Hier woonde men afgelegen en vergeten, buiten de groote wegen, maar tien dagen later zag men het anders in, en deze Mechelaren trokken toen al dadelijk verder... Ze wilden geen tweede maal de miserie kennen...

En weldra wemelde het te Stuivekenskerke van troepen.

De bewoners werden eensklaps gewaar, dat het bittere ernst zou zijn, en 's Zondags, den 11en October, gingen reeds velen bij den heer De Grave, gemeenteonderwijzer en sekretaris om een paspoort... Men was dan gerust en konden toestand nog eens afzien.

Den Donderdag trokken reeds velen heen, den Vrijdag en Zaterdag volgden de overigen en toen de Zondag, 18 October, lichtte vertoefden alleen nog de heer De Grave, de pastoor en zijn zuster en het gezin Casteleyn uit de herberg-afspanning «Viconia» op Stuivekenskerke. De laatstgenoemde familie trok echter 's Maandags ook weg.

De drie kloosterzusters uit de school bij de «Reigersvliet», later zulk een historische naam, waren den 16en ook een schuilplaats komen zoeken in de pastorie van 't nieuwe dorp, en vonden het eveneens geraadzaam dien bekenden 19n Oktober, welken we wel den Kwaden Maandag mogen noemen, over Pervyse naar Veurne te vluchten.

Op het gehucht Tervate bleven drie gezinnen: Leopold Debusschere en vrouw, oudjes van tachtig jaar, die niet konden scheiden van hun grond; de bejaarde Rika Mortier en haar dochter Helena, en de weduwe Anastasia De Keyser met haar dochter Valerie en haar zoon Maurits, een gekwetst soldaat, die met verlof was. Deze drie families vroegen wat verder een onderkomen op de hoeve van Frans De Cloedt, die met zijn vrouw vijf dochters en jongsten zoon insgelijks gebleven was, terwijl de oudste zoon zich naar Veurne had begeben.

In den «Vaarhoek» tegen den IJzer, trof men nog op drie boerderijen bewoners aan; op die van Hendrik Debusschere, van Emiel Florisoone en René Pollet. De eerste was de zoon van de hiervoren genoemde oude lieden, welke bij Hendrik gingen schuilen. Vrouw Florisoone en haar broeder trokken naar

de hoeve Pollet, waar ze veiliger waren. Emiel Florisoone zelf was afwezig; hij had vee verklecht te Antwerpen en men verwachtte hem thuis. Hij kwam echter niet. Men maakte zich zeer ongerust over hem, en vreesde nog meer een aanranding, daar de boer veel geld op zak had. Later vernam men, dat hij reeds Keiem had bereikt, toen Duitsche soldaten hem overvielen, van al zijn geld beroofden en ten slotte den ongelukkige naar Duitschland stuurden.

De geblevenen gingen ontzettende dagen tegemoet, want de boerderijen lagen weldra tuschen de strijdende legers. En vrouw Florisoone, die dus nog om haar echtgenoot treurde, kon ieder oogenblik moeder worden, van haar eerste kind. Zij is dan ook tijdens het bombardement en in aanwezigheid van vele soldaten, bevallen, moest daarna van de eene plaats naar de andere dolen, tot de Duitschers haar over den IJzer hielpen en naar Keiem stuurden. Het arm wichtje werd slechts zes weken oud...

Meester De Grave hielp 's Vrijdags zeer vroeg zijn vrouw op den boerenwagen, welke dadelijk moest vertrekken, daar hij het verkeer op de reeds zoo drukke wegen niet mocht belemmeren. Zelf zou de meester blijven... Hij achtte het zijn plicht de soldaten, die het dorp bezetten en ook in zijn woning en school verbleven, in alles ten dienste te zijn...

Zoo lag Stuivekenskerke daar in afwachting. Ook op het landgoed Vicogne waren troepen ingekwartierd. De soldaten die hier gelegend werden, in dit vochtig achterland aan den IJzer, begrepen weldra, dat er van geen rust sprake zou zijn.

Vicogne was het overblijfsel eener abdij. Men zag nog de oude poort met haar torentje. Naar haar was de weg naar den IJzer de Kloosterdreeve genoemd. Op den achtergrond, eenige mijlen verder, rees de toren van Pervyse op.

We zagen reeds van hier de troepen oprukken naar Tervate, om in den nacht van 18 op 19 Oktober Keiem te veroveren; we waren ook getuige van hun zware verliezen, toen ze het brandend dorp hardnekkig verdedigden en dan voor de eeuwige overmacht aftrokken.

Helaas, Tervate zou nog een uitgestrekt kerkhof worden... Ik denk hier

hoe kort daarna de eerste doodenlijst verscheen en ik die las.

Lijst van rouw, lijst van zooveel kracht, van behendigheid, verstand, gaven, talenten, kunst, in 't graf geborgen.

— Als ge ziek zijt, als uw lichaam ondermijnd is, als ge veroordeeld zijt, ja, dan moet ge sterven! jammerende een vrouw, die met mij de namen zag. Maar al die kloeke, schoone, gezonde jongens! O, gruwelijke oorlog. Die Duitschers toch!

Ja, lijst van rouwe...

Maar ik dacht aan de stem uit Zuid-Afrika tot onzen Koning:

» Nou so, Majesteit, was daar vir julle belgiesche volk 'n keuse tusschen die makkelike voordeel-weg en die martelaarsweg van tijden en ramp. Omdat jullie die zware kbers gekiest, is daar honderdduisende van julle ten onder gegaan...

Julle het gestrij vir die beginsel dat, gelijkerwijs elke private man se huis vir hem heilig is; so is elke natie se aanspraak heilig, om sijn eie saligheid uit te werk in zijn eie landpale op zijn eie manier. Julle het die eer van België hooggehouden en veur België die eer van die menschheid. Uit die onreg, wat julle die gelij het zal gerechtigheid geboren word vir andere. En om daarvoor te lij was hoog van julle; hoog van jou, Majesteit, en hoog van jou volk.»

Dit was de rechte toon.

O, daarom mocht men schrijven boven deze eerste en boven alle lijsten: «De Belgische Heldenlijst».

Lijst van rouwe, maar ook van moed, van recht...

Toen ik dien avond huiswaarts reed, langs de grens, scheen de zon van onder den benedenrand eener zwarte wolk. En de hemel boven Noord-Vlaanderen was blinkend als zilver...

'k Stopte en beklom een hoogen dijk en zag de torens van Middelburg, Lapscheure, Moerkerke en verder van Damme, en ook aan den einder 't ranke silhouet van Brugge's Belfort, en noem het sentimenteel, lezer, maar de Zon met haar neerdalende stralen in dien blinkenden hemel boven 't bezette, uitgeputte land, scheen me een aureool toe van een martelaar.

En 'k dacht aan het beeld, nu die lijst voor me lag.

Gij blaren rust in vrede,
't en zal geen een verloren,
geen een te kwijste gaan
voor altijd; hergeboren,
die dood nu zijt,
zal elk van u, dat viel,
de zonne weer ontwekken,
zal met uw groenen dracht
de groene boomen dekken
te zomertijd.

Ik las de namen... Sommigen waren van bekenden...

Ik dacht aan dien plechtigen nacht van 31 Juli op 1 Augustus, toen het alarmgelui en 't hoornsignaal me op straat dreef, toen 't land zijn zonen opriep, omdat er oorlogsgevaar was... Nog hoor ik daar een vrouwtje tot den man met de oproepingsbiljetten angstig roepen. «Mijn jongen op... tien klassen binnen... 't is toch niet waar zeker... 't is toch niet waar. hè!»

Ik kende 't vrouwtje en haar zoon en nu las ik op deze eerste lijst ook den naam van den jongen man, gewond door een bomscherf bij Stuivekenskerke en te Duinkerke overleden...

En ik dacht aan de overgrootte droefheid van 't moederke, als ze deze doods-tijding zou vernemen. Toen ginds in 't bezette België, hoopte ze nog... en bad... en de naam van haar zoon stond bij de gesneuvelden.

Och, enkelen in die groote massa...! Maar ieder voelt zijn eigen leed. Welk een vloed van rouwe en droefheid voor België.

Duitschland, was het noodig voor uw eer, uw recht, uw veiligheid, was het noodig voor uw vrouwen en kinderen, dat gij ons al deze jongemannen ontnaamt...?

O, deze lijst, deze eerste al, van 't kleine volk, getuigde tegen u, groot, machtig rijk...!

— Die arme jongens, hoorde ik weer de vrouw, die de lijst overzag, zuchten, die schoone jongens, die kloeke jongens... Zoo weggemaaid worden! Gezond heengaan en nu dood... nooit er meer iets van hooren... niet weten, hoe ze gestorven zijn, of ze weinig of veel pijn geleden hebben, waar ze liggen... Die kloeke jongens, die schoone jongens... en zoo neergeschoten worden. O, die Duitschers, die Duitschers!

We hoorden dagelijks van rekvisitie's, van boeten, van gevang van al dien druk, van dat overheerschen, maar 't zonk al weg, nu we deze lijst lazen, nu

we tusschen de namen naar bekenden zochten, nu we dachten aan al die 'edige plaatsen, aan die kinderkens, welke vragen, wanneer vader weer keert... Want waarlijk, die vraag werd aanhoudend gesteld tusschen 't spelen in...

Laten we nu verhalen, hoe de veliden bij Tervate en Stuivekenskerke het uitgestrekt kerkhof werden, waarvan men reeds in Oktober 1914 getuigde, dat het bloed de grachten kleurde; en de Duitschers daar over den IJzer drongen en hun doel meenden te bereiken tot Vlaanderen eensklaps weer zijn alouden bondgenoot, het water, ter hulpe riep.

In deze gevaarlijke bocht van de rivier stonden de drie regimenten der 4^e divisie: het 8^e van paal 10 tot 12, het 10^e van paal 12 tot 14 en het 13^e van paal 14 tot 16.

Het 8^e was dus rechtstreeks met de verdediging der brug van Tervate belast; het 2^e bataljon stond ten Zuiden der brug, het 3^e ten Noorden en het 1^e, dat reeds zoo hevig bij Keiem geteisterd was geworden, bezette de grens van Stuivekenskerke.

Van af den 20en ontketende de vijand een hevig bombardement op dit gewest. Onophoudelijk barstten shrapnells en granaten op het gehucht, in de weiden, de vlieten, welker water opfonteinde, de hoeven, op het oud en nieuw dorp zelf... De Duitschers beschoten bovendien Pervyse en Ramskapelle, op den weg achter de spoorlijn Dixmuiden-Nieuwpoort en sneden aldus de verbinding met de troepen af... Loeiend liep het vee rond, tot nu en dan een dier getroffen neerviel. Men zag een mernie met opengescheurd lijf door een meersch rennen, achtervolgd van haar veulen, dat, als de moeder pijnlijk hinnikend staan bleef, nog zuigen wilde.

De bevoorrading werd onmogelijk en de officieren moesten wel de oogen luiken, wanneer de uitgehongerde soldaten kippen den hals omdraaiden of een varken slachtten, begeerig naar het versche vleesch.

Den 21^e was het geschut nog gewelddiger; daarop volgde een kalme nacht, maar het was de stilte voor den storm. De schildwachters waakten. Ze wisten, dat onder de bescherming van hun kanonnen, door grachten en achter hagen de vijand tot den anderen oever was

genaderd. En eensklaps zag men een geheimzinnig schouwspel: een, twee, drie voetbruggen zweefden van den overkant boven het water. Geen hand bewoog ze. geen motor ronkte en toch dreven ze voort, langzaam maar zeker, hangend op steunblokken... 't Scheen wel tooverij...

Dadelijk sloeg men alarm. En schoten knallden, kogels botsten op de bruggen, maar belemmerden hun vooruitgang niet.

Het 3^e bataljon van het 8^e, dat zooals we gezien hebben, ten Noorden der brug stond, had door de beschieting zware verliezen geleden, en was gedeeltelijk

Maar 't was of de schoten van zelf gelost werden... Geen menschelijke hand scheen die duivelsche bruggen te bewegen... En toch lagen ze daar achter den dijk, de soldaten van den keizer, want machine-geweren tikten onophoudelijk en wie van de onzen zijn hoofd boven den oever vertoonde, was een offer des doods. Tal van mannen en ook de luitenant eener compagnie vielen met doorboorden schedel neer...

De genisten verschoten hun laatste patronen. En eensklaps doemden de Duitschers op. Beschut achter matrassen, te Keiem geroofd, waagden zij zich op de bruggen; vlug als katten renden



De haven van Roeselare.

aangelost geworden door het bataljon genie van majoor Deltenre, twee compagnie's stoere werkers, maar wier taak het eigenlijk niet was te strijden. Bovendien bezaten zij slechts een zeventigtal kardoezen.

't Was voor dit detachement, dat daar eensklaps die geheimzinnige bruggen verschenen, als door een bovenaardsche macht over den IJzer gespannen. Zenuwachtig losten genisten hun geweren.

— Niet schieten, verspilt uw munitie niet! riepen de officieren.

ze naar den overkant. Wat gaf het, of er een in den vloed stortte... De volgenden stapten wat sneller en de ledige plaats was ingenomen.

De stoutmoedige kerels kropen langs den Westelijken dijk omhoog, wierpen zich plat op de kruin en bestookten de Belgen beneden... Ze sloegen met de kolf van 't geweer, verbrijzelden dezen het hoofd, dien de armen, of staken met de bajonetten, vuurden in 't wilde weg en wekten een paniek onder de kleine schare.

Dit drama speelde zich af tegenover

Afl. 14 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel
" Het Bloedig IJzerland "

VERBODEN NADruk

WEKELIJSCH AFLEVERING

Prijs: 30 centiemen

25 April 1920

den weg van Keiem bij de Ioskade.

Het zeer geteisterde genie-bataljon rende nu verschrikt naar Tervate...

— De Duitschers zijn over den IJzer! riepen ze in dollen angst...

— Met duizend... Met twee duizend...

— Er is niets meer tegen hen te doen! Ze zijn meester!

Zoo klonk het verward door elkaar...

En van ginder verder hoorde men tusschen het geschreeuw van wreed verminkte gewonden het duivelsche, schorre hoch-geroep.

Maar de vijand had dien aftocht voorzien en bestreek nu ook met zijn mitrailleurs de helling van Tervate, waar de mannen, in dien kogelregen gegrepen, over elkander tuimelden of neemploften in het ijsskoude water van een gracht.

De toestand werd uiterst kritiek... Zou dan al de strijd op rechter- en linkerflank nutteloos blijken, al die heldenmoed bij Nieuwpoort en Dixmuiden vergeefsch zijn geweest, zoo de vijand nu hier in 't centrum de kleine rivier en dus den weg naar Frankrijk forceerde!

Officieren van het 8° trachtten de vluchtelingen tegen te houden, stonden te schreeuwen, te tieren, te dreigen in die warreling. Majoor Blairon, overste van het 3° bataljon, sprong uit de smidse en, bleek van schrik en woede, hield hij mannen tegen, en zond haastig een verslag naar Vicogne, waar de bevelhebber van het 8°, kolonel Coutuniau zijn kommandopost had.

Deze snelde toe... Het bataljon genie scheen vernietigd. Majoor Deltenre was bij 't aanmoedigen der laatste strijders gesneuveld. Acht officieren lagen daar buiten gevecht; drie voerden nog een handjevol mannen aan. Bij paal elf vormden genisten, een compagnie van het 8° en eenige karabiniers ordeloos tusschen elkaar gemengd, een dam... De soldaten stonden in een gracht met het water tot aan de knieën of het middel, velen zelfs tot aan de schouders verstijvende van koude, in het gehuil der kogels, maar vastbesloten den doortocht hardnekkig te verdedigen.

Onverdroten schoten ze naar de voetbruggen, doch voor iederen Duitscher, die gewond in den IJzer stortte en wiens doodskreet in den vloed werd gesmoord, sprong een ander vooruit, gezonden uit

het menschenmateriaal, dat daar aan den overkant aan den doodgeofferd was, tot men tusschen die vreeselijke slachting door een macht aan de andere zijde hebben zou.

En ja, de vijand bezat nu een bres. Machinegeweren beschermden ze ten Zuiden en ten Noorden; manschappen gleden er door, verdwenen onzichtbaar in de grachten, langs riet en lisch, achter boomen en struiken; groepeerden zich bij hoeven, bezetten huizekens, tot ze sterk genoeg zouden zijn om straks den weg verder te banen.

Ten Noorden dier bres, bij paal 10 stond het bataljon, majoor Aullaerts, van het 2° linie. Ook hier poogden de Duitschers een brug te leggen. Twee onzer compagnie's werden er heen gestuurd om het te verhinderen. Een storm van ijzer sloeg over die afdeelingen neer en richtte een ware slachting aan. De versterking kon het bataljon Aullaerts niet bereiken...

Gewonden lagen tusschen dooden te kermen en de overlevenden weken met moeite uit die hel terug.

Luitenant Legrand, luitenant Mahieu stortten levenloos neer, luitenant Berg werd doodelijk getroffen, en majoor Aullaerts zelf ernstig gewond weggevoerd. Tegenstand scheen onmogelijk, vooral nu de meeste officieren niet meer in staat waren hun manschappen aan te moedigen. Telkens huilden van nieuwe punten de moorddadige Deutsche mitrailleurs en van alle zijden klonk om de uitgeputte Belgen, die nog stand wilden houden, het vreeselijk overwinningsgeroep van Duitschers, welke grijs gelijk de nacht zelf, plots als uit den grond oprezen. Het bataljon van het 2° trok op Schoorbakke terug en wijder werd aldus de bres in de zwakke linie, die voor dien geweldigen druk scheen te moeten bezwijken.

Tegen Schoorbakke aan stond nog het bataljon Lippens, maar tusschen dit en de groep, die we ten Zuiden bij paal elf in de grachten zagen, aangevoerd door luitenant Severin, was de IJzerbocht open voor de listige tegenpartij.

Onze staf nam echter maatregelen om de ramp nog te bezweren.

Te Keiem, op een kwartier afstand, zaten de keizerlijke officieren, die deze beweging bestuurden. De burgers waren

ontzet bij al dat geschut en geknetter, en bij het getier der soldaten. Niemand mocht zich vertoonen, en wie zou het ook gewaagd hebben, nu de dood over den ganschen omtrek woedde. Soms vernam men de kreten van gewonden, die achterwaarts werden gevoerd.

Men begreep, dat er hevig aan den IJzer werd gevochten en weldra hoorden sommigen het uit den mond van opgewonden soldaten, die bluffend vertelden, dat de kameraden over den IJzer waren en zij allen nu wel spoedig in Frankrijk zouden zijn.

De burgers verbeterden hun woede en menige vrouw bad met bevende vingers aan den rozekrans voor al die arme jongens, eigen broederen, welke ginds in schrikkelijk lijden moesten liggen sterven.

De stafofficieren gloeiden van blijde verwachting en hevige spanning. Hoopwekkende berichten werden langs de telefoondraden verder achterwaarts gestuurd... Uit Tielt, 't groot hoofdkwartier, immers waren dringende bevelen gekomen, kost wat kost, den overgang te bedwingen... De keizer zelf had het geboden en zou naar Vlaanderen reizen, om straks de overwinnaars te beloonen.

Wat gaf het dus of men veel mannen moest offeren; er door was nu de leus, er door tot elken prijs en, als 't moest, over een brug van lijken... van eigen feldgrauen, die dan maar aldus den « heldentod fürs Vaterland » konden sterven... 't Was immers nog mode in de bladen der Heimat het sneuvelen van geliefden aan te kondigen, in ronkende zinnen, onder de afbeelding van het IJzeren kruis... Twee, drie, vier zijden vol... Wat kon het schelen? « Ein tüchtiger soldat und treuer kamerad ist aus unser Mitte geschieden: Die Abteilung wird ihm allezeit ehrendes Andenken bewahren », seinden soms de oversten van een korps er bij... Want, och niemand ginder in het opgehitste land, te midden der voortdurende opgezweepte natie, zag het hoe hier op de met kaarten belegde tafels, met levens werd gespeeld, gekegeld, gedobbeld zelfs, als de wanhoop van tegenslagen de geesten verbitterde... En nu zou de keizer komen, om kruisen uit te delen, ijzeren kruisen aan hen, die houten

kruiskens deden planten in 't verwoeste land van Vlaanderen... Wat gaf het of die kruiskens talrijk zouden zijn en de IJzer lijken wegvoerde, of bloed de grachten kleurde, of gewonden de vrieslucht van dien Oktobernacht in hun geschonden vleesch voelden bijten en gruwelijk stierven... Er door... nu over den IJzer..., nu den weg gebaad naar Veurne en Duinkerke en Kales, naar het Kanaal en het zoo gehate Engeland. Niet langer meer kon men aarzelend hangen in dezen ellendigen, kalen hoek, waar geen beweging van dat afgestreden, uitgeput Belgisch legertje, onzichtbaar en dus beveiligd voor het monstergeschut, kon blijven! Gansch de wereld lette op Duitschland, verwachtte immers zijn laatsten slag, den Godsklop op Belgen, Franschen en Britten! De schande der Marne moest uitgewischt, de naam der onoverwinbaarheid hersteld worden... Te lang reeds haakte men aan die ellendige nesten als Dixmuiden en Nieuwpoort of hier aan gehuchten met onbekende namen, Schoorbakke, Tervate, aan schamele dorpen gelijk Sint-Joris, Mannekensvere en Keiem. Waar vestingen verkruimelden onder Skoda- en Kruppkanonnen, konden smalle vlieten en nauwe slooten tusschen hoeven toch niet den weg voor de geweldige Deutsche oorlogsmachine afsluiten...

Von Hugel, die weifelaar, had zich te Roeselare laten ophouden door een handvol territorialen... Bij Nieuwpoort waren groote fouten bedreven. Maar nu geen aarzelen meer! Hier had men de bres in de linie geramd... en berichten van Tervate kwamen in en meldden vooruitgang. Dat men de soldaten maar liet sluipen in kelders, zoekend naar wijn, dat men ze maar liet zwelgen tot ze dronken waren, te ontstuimiger en vuriger zouden ze snellen naar hun dood en den weg openen voor de vastberaden troepen. Geen zwakheid thans, en vooral geen sentimentele gedachten aan huis, aan vrouw en kinderen, aan vader of moeder, aan een verloofde, geen weekheid van 't harte... Zij, de grijze mannen uitgerust en gezonden door den keizer, behoorden den keizer en de opperste krijgsheer, hield den blik op hen gericht en eischte hun kracht en hun leven. Hij moest zijn intocht houden binnen Parijs en Londen en de wereld

de scherpte laten gevoelen van 't Duitse zwaard. En die plannen zouden afstuiten op deze kleine rivier, een gewillige beek, een droomerig kanaaltje van Vlaanderen, afstuiten op stedekes, welke alleen voor toeristen belang hadden gehad, maar in de vestingleer onbekend waren, afstuiten op een troepje soldaten, die men steeds op de vlucht had gedreven?

Dat niet! En over... nu in dezen nacht! De keizer wilde het! En zie maar, daar kwamen de berichten: de Belgen wijken, de onzen snellen over de bruggen, de vijand vlucht. En de officieren streepden op de kaarten de hoeven aan, welke hun mannen bezetten, werkten verdere plannen uit, zonden boden met nieuwe bevelen, verplaatsten mitrailleursafdelingen, wezen versche troepen tot oprukken aan, veroordeelden met een enkelen pennetrek honderden ter dood, lieten het geschut verkorten of verlengen, de helsche vuurmonden zich richten naar links en naar rechts...

En in de kelders baden en weenden de vrouwen van Keijm, neergehurkt in dooddelijken angst...

Stuiverkenskerke lag te daveren onder het geweldig kanongebulder, en de ontploffingen der granaten en shrapnells, welke het dorpje bestookten.

Raoul Magelein had den ganschen nacht heen en weer gereden naar het Groot Hoofdkwartier te Veurne en wierp zich nu afgemat op een bos stroo in een woning. De vermoeidheid woog op al zijn leden en misschien nog meer op zijn ziel. De jongeling had reeds zooveel ellende gezien... Zijn ouders wist hij in veiligheid te Veurne. Maar waar verbleef Nancy? Ze moest nog te Dixmuiden zijn. O, hoe gaarne had hij voor de geliefde zijn leven gewaagd, haar willen halen uit die hel, uit dien stortvloed van ijzer en de zee van vuur. Maar ze behoorde immers een ander... Ze had hem verstooten om dien vreemde te kiezen, dien kerel, welke in bladen schreef, maar toch geen soldaat was als hij, niet telkens den dood trotseeren moest, niet werkdadig het land verdedigde...

O, als hij aan hem dacht, gevoelde Raoul lust om te doden, dien indringer neer te schieten, hij die een Bel-

gisch strijder zijn meisje ontroofde, die veilig wandelen kon, terwijl anderen uit gruwelijke wonden lagen te bloeden...

— Waarom kan ik haar niet vergeten! kreunde de jongeling, terwijl hij zich op zijn stroobos wentelde en keerde.

Ja, waarom zag hij Nancy ook in den nacht, toen hij, over zijn wiel gebogen, op de ruwe keien botste of zich in het slijk wrong, en in alle richtingen den oorlogsbrand aanschouwde? Waarom steeds haar beeld, als hij niet verstrooid mocht zijn, om zijn weg te zoeken tussen wagens en auto's, geschut en caissons, en drommen vluchtelingen?

Waarom haar gelaat, haar blik, als hij granaten hoorde ontploffen, voor en achter en terzijde, en den kreet vernam van arme gewonden?

Nancy zou immers toch niet meer voor hem bidden ter bescherming in dit gevaar...

— Och, morgen is het misschien amen en uit met mij! zei Raoul. Dan heeft die vreemdeling heelemaal vrij spel. Zoo is nu immers de oorlog! Wij vechten en worstelen en laten ons kapot schieten en anderen roepen in veiligheid over het vaderland en profiteren er van! Dat is de gelijkheid der Belgen...

Zoo daagde de morgen van 22 October... Raoul sprong weer op. Ondanks zijn vermoeidheid kon hij toch niet slapen.

Daar kwamen gewonden aan.

— De Duitschers zijn over den IJzer! riepen ze. 't Is gedaan met ons... Al die ginder blijven — en ze wezen in de richting der rivier — moeten er aan. Niets meer aan te doen... We zijn terug geslagen!

Zoo vertelden ze het nieuws...

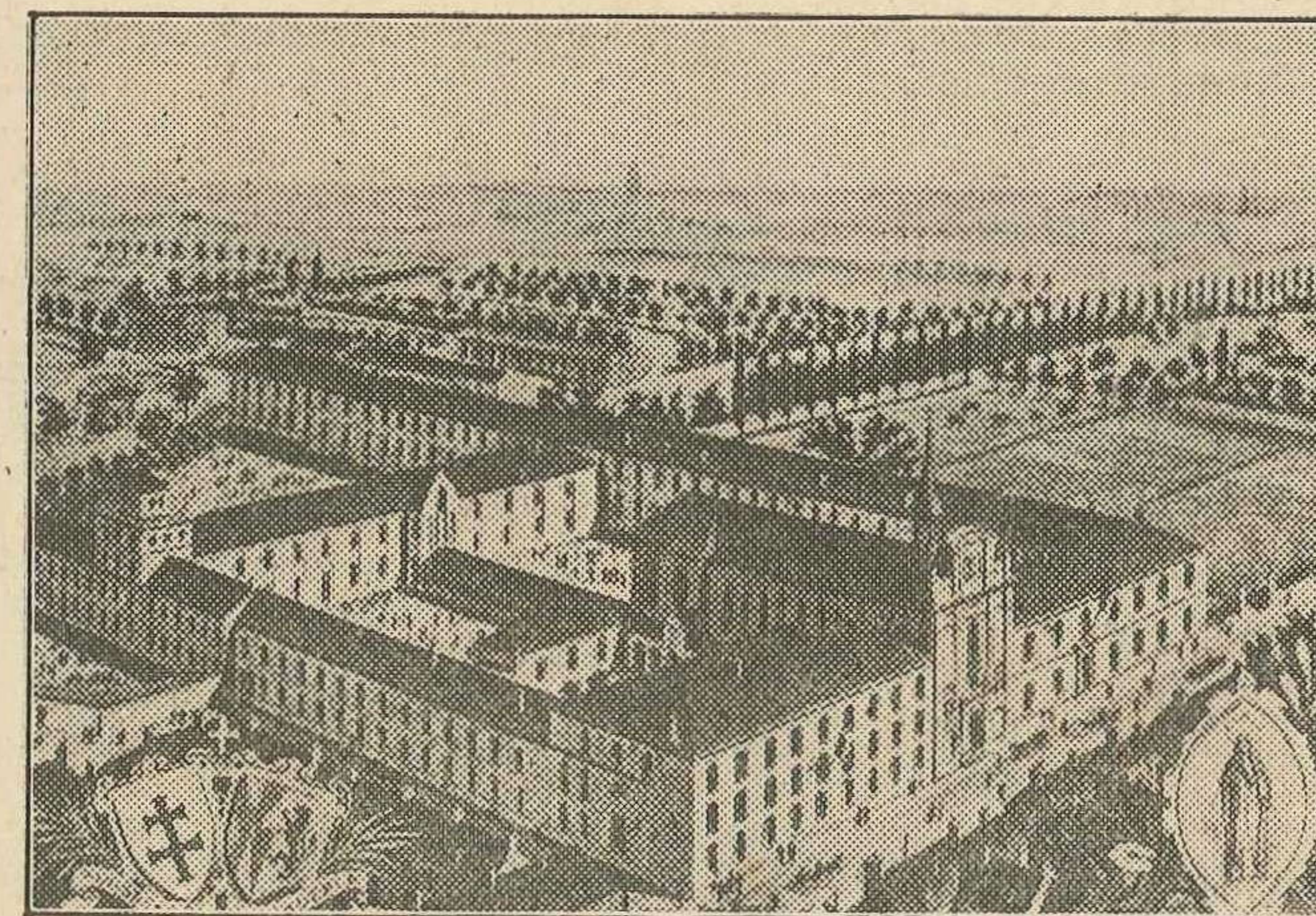
En de mannen sprongen van alle kanten op, drongen naar buiten, hoorden verschrilt die angstige tijding aan... De barrière tussen hen en den vijand was dus gevallen... De Duitschers stonden geen kwartier van hier. Elk oogenblik konden ze de zwakke linie geheel uiteendrijven en dan verschijnen met hun woest overwinningsgeroep...

Maar daar schalden de hoorns het verzamelen, en een bataljon van het 8e dat hier ingekwartierd was, liep haastig samen...

De huizekens stonden te bibberen in het geschutsgeweld, ruiten kletterden neer, steenen werden uit de straat geslingerd. Het bataljon hoorde 't bevel naar Tervate op te rukken... De Duitschers over den IJzer! Men begreep dus, dat het een strijd zou worden van man tegen man.

**

Stuiverkenskerke, hoe klein ook, was nu een belangrijk centrum. 't Lag tussen den IJzer en een tweede verdedigingslinie, den hoogen spoorweg Dixmuiden-Nieuwpoort. 't Bestreek Pervyse, een knooppunt van wegen naar Nieuwpoort, Veurne, en Dixmuiden.



Het Seminarie te Roeselare (volgens een oude plaat)

Zelf zond het er naar de vier richtingen banen als stralen uit!

Voor wie langs de weiden kwam, die zich daar als een reusachtig groen met bloemen bestikt tapijt uitstrekten, 't zij langs de Reigersvliet of de Vicognestraat, of van Pervyse, was het bevallig dorpje een rustpunt voor het oog.

Sluimerende binnen den ouden wal en tussen de weelderige boomen van het park lag, het kasteel Vicogne, door de menschen algemeen «het klooster» genaamd.

In de zomermaanden vertoefde er de bejaarde mevrouw Vallentin met haar gehuwde kinderen, fabrikanten uit 't Noorden van Frankrijk, uit de zwarte

nijverheidsstreek van Roubaix en Armentières... Het hek kwam uit op de kloosterdreef, die naar den IJzer leidde en van verre zag men den ouden poorttoren...

«Vroeger», zoo vertelde het volk, «woonde hier een grave en van uit dien toren kon hij op de omliggende velden zijn werklieden bespieden.»

Nu loerden militairen van het hoog punt... Links rees het woonhuis op, steunend op ruime kelders, kloek gebouwd tegen de zilte van den moeren grond. Thans schuilde men onder de gewelven tegen de verwoestende granaten. Rechts, op den achtergrond bij den

wal, was de hovenier gevestigd, die de gronden onderhield en ook zelf boerde.

Vicogne diende thans als kommando-post. In enkele stonden was men van hier op Tervate... Wat deed deze naam nu huisveren? Van daar, langs de Kloosterdreef kwamen gewonden aangewageld of nader gekropen.

De goede meester Degrave hielp de ongelukkigen zooveel hij kon. Hij weerde zich onophoudelijk voor de soldaten. De kapitein-kommandanten van het 8e linie, Jacquet en Coremans getuigden het, toen zij schreven:

«Mr Henri Degrave van Stuiverkenskerke, onderwijzer en gemeentesekretaris, heeft zich als een echt vaderlander

gedragen, door aan de Belgische soldaten alle verzachting en zorgen te geven, die in oorlogstijd mogelijk zijn. Het is ons een plicht en een genoegen hem in de goede zorgen der onzen aan te bevelen, in geval hij hun bijstand nodig heeft.»

En in 1915 schreef kapitein-kommandant Jacquet weer: »

« *Mijnheer Degrave,*

Ik ben zeer gelukkig te weten, dat gij nog steeds in goede gezondheid verkeert. Ik herinner mij met veel genoegen de enkele dagen, die ik bij u tijdens den huidige oorlog heb doorgebracht. Gedurende de zware oogenblikken der gevechten aan den IJzer op 19-20-21-22 October, zijt gij op uw post van gemeentesekretaris gebleven ondanks den regen van granaten en shrapnells, die in het dorp nabij uw woning neerviel.

Gedurende dien tijd hebt gij niet opgehouden de troepen te helpen in de maat uwer middelen; ik betuig u al mijn persoonlijke dankbaarheid voor de daden van goed vaderlander, die gij verricht hebt, door uw bijstand te verleenen in het verzorgen der talrijke gewonden, nabij uw woning neergelegd en uit de gevechten van Keiem en Tervate aangebracht » 1).

(1) Zie hier deze stukken in hun oorspronkelijke tekst. Er is zoo dikwijls onrechtvaardig over de menschen van 't IJzerland gesproken en meest door hen, die hen niet konden verstaan.

« Mr Henri Degrave, de Stuyvekenskerke, instituteur et secrétaire communal s'est comporté en vrai patriote donnant aux soldats belges toutes les douceurs et tous les soins compatibles avec le temps de guerre. Nous nous faisons un devoir et un plaisir de le recommander aux bons soins des nôtres dans le cas mander aux bons soins des nôtres dans le cas (Get.) Cap. Comm. Jacquet, 8e Reg. de Ligne, »

Coremans.

16.8bre-1914.

En in 1915:

« Monsieur Degrave, — Je suis très heureux de vous savoir toujours en bonne santé. Je me rappelle avec beaucoup de plaisir les quelques jours que j'ai passé chez vous pendant la guerre actuelle. Pendant les durs moments des combats de l'Iser du 19-20-21-22 octobre vous êtes resté à votre poste de secrétaire communal de Stuyvekenskerke et cela malgré la pluie d'obus et de shrapnells qui tombaient dans le village à proximité de votre demeure. Pendant cette période vous n'avez cessé d'aider les troupes dans la mesure de vos moyens; je vous manifeste, toute ma reconnaissance personnelle pour les actes de bon patriote que vous avez posés en venant en aide pour soigner les nombreux blessés déposés à proximité de chez vous et évacués des combats de Keiem et Tervate. — Recevez, Monsieur Degrave, l'expression de mes sentiments affectueux. »

Jaquet,

Capitaine Comm. 8e de Ligne.

Adinkerke, le 7-4-15.

Helaas was het met de verplegingsdiensten treurig gesteld. In den kelder van 't klooster, in het gebombardeerde Pervyse wachtten een veertigtal ambulanciers op bevelen en op gewonedn... Men voerde er hier nog geen aan... 's Avonds kwam een auto, die een aantal verplegers langs een onbekenden weg reed. De chauffeur zei dan eindelijk: « Stap hier maar uit... en gaat voort! » De mannen trokken de weiden in. Geen overste was er om hun in 't onbekende een aanwijzing te geven, waar er slachtoffers lagen... Na eenig dolen stuurde een officier hen naar Pervyse terug. Eindelijk werden de mannen onder verschillende regimenten verdeeld... Reeds van 't begin van den oorlog liepen ze nog in burgerkleeven, behangen met tassen, pakken, ketels, pannen... Alleen een roode kruisband en een snippertje papier met het handteeken van een dokter, dienden hun tot bewijs, dat zij aan de ambulance verbonden waren, en niet zelden werden zij zelf door posten als verdachten aangehouden. Er waren onder hen ook geestelijken, die nog steeds hun gewone soutane moesten dragen.

Ja, er was veel verwarring in het leger, en al de drommen vluchtelingen op de wegen, de mengeling van soldaten, het voortdurend sturen der geringe reserven van het eene punt naar het andere, de onbekendheid van veel officieren met de taal der bewoners, dat alles was niet van aard om den toestand te verbeteren.

En nu scheen het wel 't kritiekste oogenblik sedert de aankomst in de IJzerstreek... Bij Tervate stond alles op het spel...

Wat was het daar toch snel gegaan bij Tervate! De zeventien gezinnen, die er zoo rustig en afgelegen woonden, en alleen een schip voorbij zagen varen of in de verte den trein naar Nieuwpoort en de tram van Oostende hoorden fluiten, hadden gemeend, dat nooit een Duitscher hen daar in dat eenzaam hoekje zou komen zoeken. Velen geloofden naief de rekruten en vrijwilligers, die in September te Dixmuiden verschenen om er geoefend te worden... Er was daar immers plaats genoeg en de toekomstige soldaten liepen er het strijdend leger niet in den weg. Maar

die rekruten gevoelden er zich niet minder gewichtig om, te midden van een bevolking, welke den oorlog slechts nog kende uit de gazetten, en zij vertelden in allen ernst, en geloofden het wellicht ook zelf, dat zij herwaarts gestuurd waren... om de grenzen van West-Vlaanderen te verdedigen.

Naieve lieden bedachten wel, dat de jonge militairen dan toch vrij ver van die grenzen gelegd werden, maar vertrouwden op het geruststellend bericht.

Doch ziet op Zondag, 11 Oktober, werd het eensklaps zeer druk aan de brug van Tervate. Een gansche rij auto's daverde er over... en 's Maandags volgden wagens en geschut, allerlei getrek, dat verder reed, langs Stuyvekenskerke naar Pervyse.

's Dinsdags marcheerde voetvolk aan, mannen van het 8e en het 4e, afgematte, uitgehongerde soldaten. De menschen van het gehucht, en de bazen der omliggende hofsteden stonden aan de brug met stapels boterhammen, ketels koffie, flesschen bier, manden appels en peren en deelden zoo mild al die welkome gaven uit, dat er aldra op Tervate zelf gebrek aan levensmiddelen heerschte.

Op de boerdertijen sloeg men haastig de eene bakte na de andere en de soldaten stonden aan den oven te wachten, om de heete brooden te grijpen en te verdeelen, en, toen er geen gist meer was, gebruikten de blakende, kloelke West-Vlaamsche vrouwen maar wat zuurdeesem, en al geleken de brooden dan op « klijtelbollen » (klei), toch werden ze gretig verslonden door hen, die maar al te dikwijls op dien langen, folterenden aftocht getracht hadden de maag met waterachtige rapen tevreden te stellen.

De troepen vulden eensklaps de lage huizekens, de hoeven, schuren, stallen, doch velen, die daar geen plaats konden vinden, lieten zich ook met een zucht van verlichting langs de helling van den dijk en in de weiden neervallen... Als ze slechts slapen konden!

Lansiers deden verkenningen over den IJzer, langs Keiem, Leke, Sint-Pieterskapelle, tot Gistel toe.

Toen gevoelden de lieden van Tervate zich zoo gerust niet meer; hun afgele-

gen hoek bleek dan toch wel op de krijgskarten te staan. En de geburen vroegen elkaar, wat ze gingen doen, als de Duitsch naderde.

— Ik ga niet weg, er mag gebeuren wat er wil, verzekerde boer Pollet uit den Vaarthoek. Ik heb nu jaren gestuurd en gebeuld om van mijn hof te maken wat het is, en alles in den brand te laten, kan toch niet zijn.

Baas Henri Debusschere kon evenmin aan vluchten denken. Hij stond daar in zijn weiden met veertig koeien en op stal met zeven paarden, en dan heel zijn graanoogst, zijn inspan... Van af den eersten stap, dien hij doen zou om te vertrekken, was hij immers alles kwijt.

Vrouw Florisoone van een derde hoeve uit de IJzerbocht moest moeder worden. Maar zij zou vooral blijven, omdat haar man nog niet thuis was. Die leverde vee aan het leger en bevond zich nu op reis naar Antwerpen...

En andere hoevebewoners namen hetzelfde besluit, en wilden hof en goed beschermen.

Want nu zag men reeds hoe het ging, als 't Teger baas was. Vrouw Verstrate, die op den dijk, juist aan de brug woonde, had wat verder een oud huis als melkerij ingericht. En toen zij er dien Donderdag kwam, zat het vol soldaten. Buiten lagen de koppen van haar jonge varkens en de pluimen van heur kippen, maar binnen ziedde in vijf, groote ketels, die naast elkaar boven den wijden, onderwetschen haard hingen het vleesch, samen met aardappelen uit haar kelder.

En er voor zaten in blijde verwachting de soldaten, die reeds de aangename geuren in hun neus voelden prikkelen.

Vrouw Verstrate stond ontsteld.

— Maar jongens, wat ge nu toch doet! kloeg ze.

— Anders pakt de Duitsch het. We kunnen wij er toch beter van profiteren! klonk het antwoord.

En wat kon de vrouw anders doen dan zwijgend heen te gaan, maar ze schreide toch om die ruïne.

Och, onze soldaten waren de schuldigen niet. 't Lag hem alles aan den oorlog, die regel en wetten breekt en geen rekening meer houdt met het mijn

en het dijn... En deze mannen hier, ze hadden dagen en nachten den honger voelen knagen in hun uitgeput lijf... ze waren aan het eindje van een martelende reis, om nu weer te strijden tegen een overmacht, die eeuwige overmacht, om alleen de golven te breken van een machtig heir en dan ten slotte toch door den vloed meegesleurd te worden; want velen begrepen het wel, dat er hier aan den IJzer levens zouden gelaten worden, dat er opnieuw bloed moest vloeien, als vroeger bij Luik en Halen, bij Namen en Tienen, aan Nethe en Schelde. Dat was nu immers het noodlot van het Belgisch leger, steeds tegen een sterkeren vijand in een bespottelijke minderheid te staan, en te vechten zonder hoop op zege.

Wat konden ze dan nog het leven van een hen, een varken, een koe ontzien, wat kon hun verbieden dat leven tot eigen baat te nemen, als het vaderland zelf zooveel kloeke mannen en knapenlevens vorderde! Zoolang de oorlog hun lichaam nog spaarde, eischte dit lichaam immers zijn rechten en zoo de troep voor geen voedsel zorgde, moest men dit zich zelf verschaffen.

Trouwens, 't zou hier wel gaan als overal. Na een hopeloozen strijd weken de overlevenden voor den vijand en dan kwam de Duitscher en men moest hem toch niet den buit overlaten.

Ja, 't was snel veranderd op Tervate. De lansiers lieten hun verkenningen na, de laatste posten kwamen van Keiem over den IJzer gevlucht na de dorpskerk in brand te hebben gestoken... en de gevreesde Duitscher was ginder over de vaart.

Met de soldaten had men ook zwermen vluchtelingen zien komen, begoeide, maar ook zeer arme, mannen en vrouwen, op gewonde, bloote voeten, omdat de schoenen te veel knelden, zieken en gebrekkigen op stootkarren en kruiwagens; grijsaards, zwakken aan den arm van sterkeren, welke echter ook gebogen gingen onder vermoeidheid en honger...

Daar waren burgers in hun hemd, waarover ze een jas hadden geschoten, toen ze uit hun bed aan den haal gingen, aangegrepen door waanzinnigen angst... Hadden ze dwaas gehandeld? Ha, we hebben reeds den Kwaden Maandag

van 19 October beschreven en zullen er nog meer van hooren.

Ja 't was vlug veranderd aan Tervate. En toen Zaterdags en Zondags de kanonnen aan beide zijden van den IJzer begonnen te bulderen, sloegen de menschen op de vlucht, maar de gezinnen op de genoemde hoeven bleven. In de smidse van Tervate namen stafofficieren hun intrek. De brug sprong na het mislukte gevecht bij Keiem, dat we beschreven. En nu woedde de slag in volle hevigheid. De vijand was over den IJzer. Hij verdedigde hardnekkig zijn geslagen bres.

We zagen het 1^o bataljon van het 8^o linie dien morgen van den 22en uit Stuivekenskerke oprukken om te trachten den Duitschen opmarsch te breken. Om eenigszins tegen de beschieting beschut te zijn, kropen de mannen door de grachten langs de Vicognestraat, welke zij een tijdje volgden, om dan op de hoogte van Tervate rechts af te buigen en naar de rivier op te trekken. Maar nu lag daar voor hen het naakte weideland. De menschen van Veurne-Ambacht noemen die uitgestrekte vlakte met een zeer duidelijken naam «het bloote». En over dat terrein loeide als een orkaan de dood. Uit de kabelballon ginds boven Schoore bespiedde de vijand alle bewegingen en een regen van kogels stortte over de strook van Vicognestraat naar den IJzer neer.

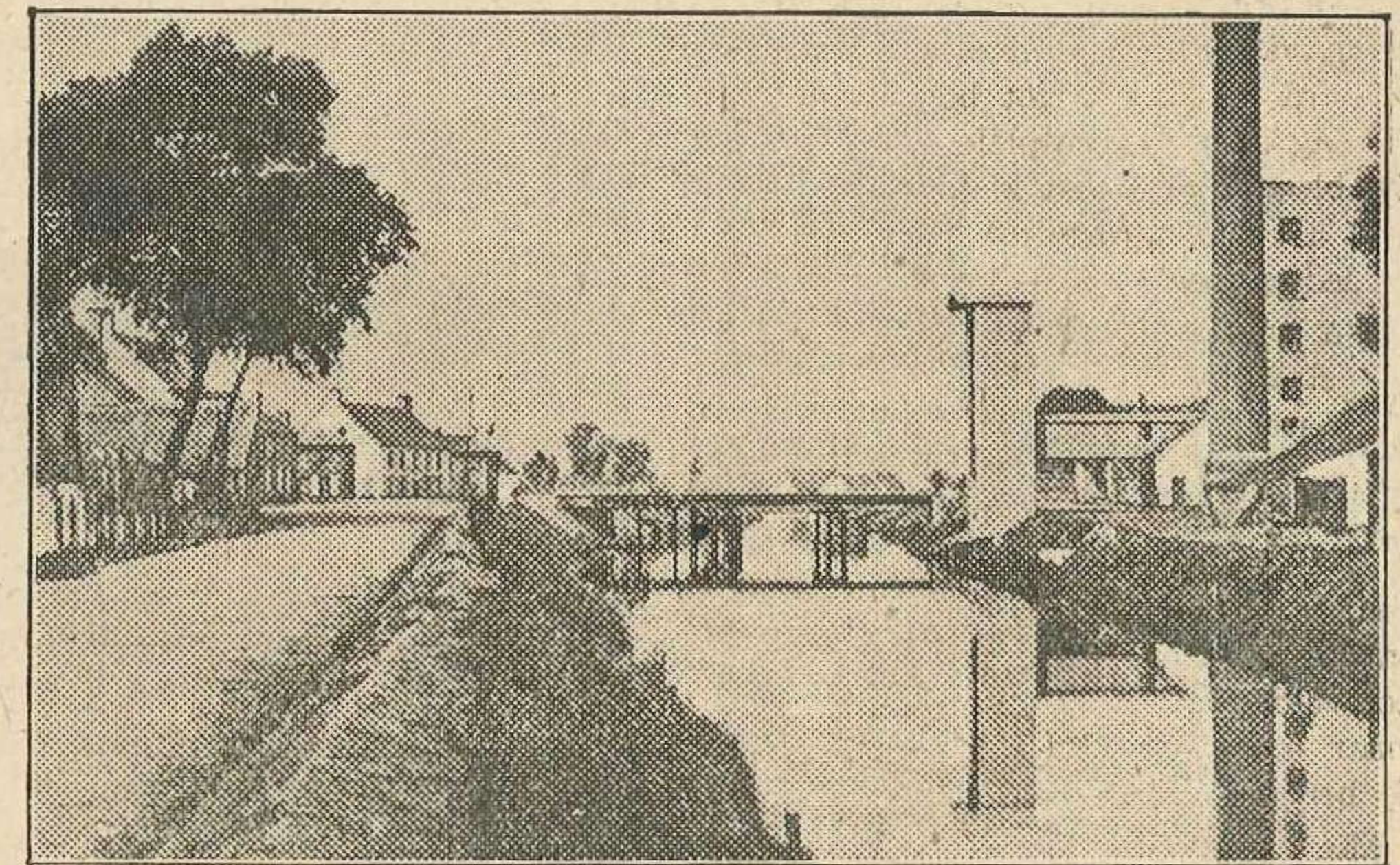
Het bataljon aarzelde... Voor hen lag het gebied, doorsneden van watergangen, en gelijk in de hooimaand de boer er 't weelderige gras aan 't maaien was, zoo scheen nu de dood er met wijde zwaaien zijn zeis te slaan. De oversten wezen het roode dak van een hoeve aan en riepen: «Vooruit! Daar gaan we heen».

De mannen moesten verder... Er was geen andere weg... Ze sprongen in de grachten, waar 't water hun tot de schouders reikte en hieven 't geweer boven 't hoofd. Zoo tjoolden ze voort, zich bij elken stap losrukkend uit de zuigende modder, zich wringend door ineengestrengeld waterkruid en lisch. Nu en dan klonk een kreet — een lichaam zwenkte, stortte neer —, een hoofd verdween en bloed kleurde even het zwart-bruine, borrellende water.

Of een gewonde klemde zich in een

laatste poging tot behoud aan een bos riet..., wilde zich ophijschen, om den oever te beklimmen, maar de zwakke steun begaf en de arme sukkelaar plonsde neer, sloeg nog eens met armen en voeten, maar moest den strijd om 't leven opgeven.

Getroffenen klampten zich in hun angst en vertwijfeling aan een kameraad vast, beiden vielen neer en in de vliet had een gruwelijke worsteling plaats, daar de een den ander in den dood trachtte mee te sleuren, want nu was het elk voor zijn eigen, hier kon de sterkere den zwakkere niet helpen, in deze hel werd het gevoel afgestompt op het instinct tot levenszucht.



De IJzer te Dixmuiden

— Vooruit! klonk telkens de kreet der oversten, en sommigen liepen over het vlakke land, door de fluitende kogels, wijzend den weg naar de hoeve, welke men eerst als een rustpunt, een oase in al deze verschrikking, bereiken wilde.

Maar aanhoudend verminderde het bataljon. De zeis maaide maar, maaide altijd voort, telkens in een wilden slag van Dixmuiden tot Nieuwpoort.

Er was geen eenheid meer in de groep, het vuur van den vijand had ze verspreid, en die watergangen liepen naar allerlei richtingen, zoodat de mannen rondwaalden, dan weer terugkeerend, of zijwaarts wijkend om toch gezellen te zoeken, want in 't gevaar is daar een drang om samen te zijn en bij elkaar

steun te zoeken, al had ieder reeds te veel aan zijn eigen last.

Nabij de boerderij ontmoette men een afdeeling karabiniers, die ook reeds zware verliezen hadden geleden.

Schamele handvollen strijders, waar een geweldige muur had moeten rijzen op een zwaren dijk, om den dreigenden grijzen stortvloed te breken!

Eindelijk bleef men hijnend op de hoeve staan. Een oogenblik verpooring. Maar neen, de loerende ballon boven Schoore had de beweging gevolgd en Duitse kanonnen spuwden een gulp granaten op de gebouwen uit. Daken stortten in, steenen spetterden naar alle kanten, balken kraakten.

Majoor Vasseur, die hier zijn kommandopost wilde vestigen, werd door een kogel doodelijk getroffen. Dieren braken huilend uit hun stallen en een geweldige zeug, wie 't bloed uit een afgrijsselijke wonde spatte, viel op het lijk van den officier neer, vervaarlijk schreeuwend in haar laatste kracht.

Koeien stormden heen, dol loeiend van pijn, paarden renden woest rond over de weide, waaruit vlammen schenen op te slaan.

De soldaten weken weer in de grachten, verdrongen elkaar in 't water, bogen zich ontzet achter riet en lisch, als zochten ze daar nog beschutting.

De kompagnie Pottier vertrok met 100 man van Stuivekenskerke, er waren

er nog 30 over om de in puin zinkende hofstede met de mannen van luitenant Severin, die we aan den IJzer achterlieten, te verbinden... De soldaten hurkten zich in de vochtige, slijkerige loopgraven... en moesten den IJzerdijk onder vuur nemen. Maar wie het hoofd boven den rand durfde verheffen, was een veroordeelde, tuimelde met een doodskreet achterover... En men verhiel alleen de armen om in 't wilde weg te vuren, daar waar de vijand door de bres drong om meer en meer punten van de overzijde te bezetten... De geweerloopen werden heet, en men nam het wapen van een gewonde of gesneuvelde. Mannen kropen heen en weer om patronen aan te brengen, wagend bij elke kronkeling van hun lichaam het leven... Een werd door een granaat den rug openge-scheurd van onder tot boven; een ander lag daar met gespleten hoofd en uit die bloederige massa klonk nog een gehuil dat den hardste een huiltvering over de leden joeg...

Dat was geen strijd meer hier, maar een slachting, een moordery, een wild opofferen van levens in een worsteling tegen een monster, dat men niet dooddelijk wonden kon... Wat baatte het toch of de kogels Duitschers wegmaaiden, geen stonde immers bleef een plaats onbezet; van Tervate tot Keiem, zag het veld grijs van troepen, die steeds maar menschenmateriaal leverden voor de bruggen en de veroverde posten...

Men moest er nu door. De Keizer wilde het..., de weg was gebaand en moest slechts verlengd worden. Mitrailleurs bestookten niet alleen de Belgen, maar bedreigden ook in 'den rug hen, die aarzelen zouden om de richting te volgen door de huilende officieren aange-wezen...

Wat konden onze groepjes doen tegen die overmacht... En aan de brug zelf verminderde ook de weerstand. Daar werd majoor Blairon, toen hij wijken-de mannen terug wilde drijven, door een kogel geveld. De eene officier stortte na den anderen neer, het 3° bataljon werd verlamd en evenals het 1° en de karabiniërs moest het de voorste stellingen prijs geven.

De bevelhebber van het 8°, kolonel Coutuniau, kreeg op Vicogne bericht van den toestand, die steeds hopeloo-

zer werd. Hij vroeg om versterking en zond het 2° bataljon, dat ten Zuiden van de brug lag, met de rest van het 3° Noordelijker om de verloren loopgraven te hernemen. Kommandant van Laethem voerde het bevel uit. De mannen moesten door den orkaan, die rond de brug woedde, deinsden terug bij den aanblik der gewonden en lijken tus-schen het puin, bij het gekerm van ster-venden, het gehuil van gewonden, het hoerah gebrul van den vijand. De kogels floten... De mitrailleurs zaaiden den dood...

— Volgt mij! riep kommandant Van Laethem en het voorbeeld van moed en durf gevend, sprong hij op de helling.

— Vooruit mannen van het 8°! her-nam hij...

Maar een kogel trof hem in den mond en de dappere aanvoerder stortte neer...

De soldaten kropen in groepjes verder... Maar wat konden ze in dezen loeienden storm, in dezen vervaarlijken hoek, waar alle hellemachten losgebro-ken schenen... Telkens en telkens klonk de kreet van een nieuwen gewonde, meer en meer bloed kleurde den dijk en vooral de steenen dier vervloekte helling...

De vijand drong in dichtere massa door de bres, en van alle zijden bestookte hij de geringe afdeelingen, die tegen dezen vloed moesten bezwijken.

De Duitschers nestelden zich op ver-scheidene hoeven.

We vertelden hiervoren hoe ook Henri Debusschere daar op zijn boerderij ge-bleven was. De Belgische soldaten had-den loopgraven rond de gebouwen ge-maakt. 's Woensdagsavonds schuilde het gezin in de schuur. Geburen kwa-men bij hen geloopt, onder andere ook een van een naburig hoefje, dat in brand geschoten was. En daar juist had men een bakke gedaan voor de ge-meenschappelijke geblevenen. Het brood bleef achter en men was nu spoedig zonder eten. Een vreeselijk bombarde-ment woedde, zooals we hiervoren be-schreven. Het huis en de stallingen werden zwaar beschadigd. Daarbuiten rende het vee rond en Debusschere werd eensklaps gewaar, hoe weinig hij zijn 40 koeien beschermen kon. Neen zoo had men zich den toestand niet voorge-steld.

Er waren weldra 32 personen in het schamel schuiloord, welks wanden heen en weer bewogen als een overzetschuitje op den IJzer, wanneer de stormwind het water tegen den dijk joeg.

Onder de rampzaligen waren ook de tachtigjarige ouders van den baas, dan de weduwe De Keyser met haar dochter Valerie en haar zoon, den gewon-den soldaat, van wien wij reeds spra-ken.

Eensklaps zag Debusschere de Duit-schers over de rivier dringen en nabij zijn hoeve deden deze een stormloop op de Belgen. 't Werd een verschrikkelijke nacht. De biddende vrouwen, schreien-de of onrustig sluimerende kinderen, de zwijgende mannen vormden daar een deerniswekkende groep; buiten klonk al maar door geschut, gehuil, gekletter van bajonetten, gekerm van gewonden. En als men even een blik door de deur wierp, was het al vuur, wat men zag.

De opgesloten hadden geen hoop meer levend uit deze verschrikking te geraken.

Eindelijk werd het Donderdag, den morgen dus, toen wij het bataljon uit Stuijvekenskerke zagen vertrekken.

In den voormiddag drongen de Duit-schers op de hoeve, ze stormden de schuur binnen en grepen Henri Debusschere vast.

— Soldaat! tierden ze.

De boer verzekerde, dat hij geen mi-litair was. Zij trokken zijn kleeren open om te zien of er geen nummers of an-dere kentekens op waren. Dan wil-den ze hooren of er zich nog Belgen op de boerderij bevonden. Debusschere en zijn vrouw antwoordden zullks niet te weten, daar ze zich niet buiten de schuur had-den gewaagd en moesten nu mee gaan kijken. In de woning vond men twee lijken, een in de keuken en het andere op de route, vermoedelijk gewonden, die zich in hun smarte tot hier hadden ge-sleept en er bezweken waren. De hoeve was dus nu in het bezit van den vijand, die er zich dadellijk versterkte om het plekje als een steunpunt te gebruiken. De burgers weken in de eenige kamer, welke nog heel was; alle vertrekken waren doorschoten en van de schuur hing weldra het dak neer. In den kelder durfden ze niet schuilen, daar die te zwak was en men er als in een levend

graf bedolven kon worden.

Debusschere kreeg bevel water uit den regenbak in den kelder te gaan halen... Onophoudelijk moest hij volle emmers naar boven zeulen voor gezonde solda-ten en gewonden. Om hem heen flo-ten de kogels en barstten de granaten, vlogen pannen en steenen neer, scheur-den projectielen den grond open, sloe-gen takken en splinterden stammen af. Debusschere haalde den laatsten emmer uit den put... Eensklaps sloeg een gra-naat in den kelder en beukte tevens een nabijstaand stalletje in, waarbij twee Duitschers den dood vonden. De burgers zaten daar maar op hun kamer-tje, elk oogenblik bevend bij de ge-dachte, dat de zoldering neerploffen en de wanden bezwijken zouden en zij on-der het puin gingen servee (1).

Want een uitweg scheen er niet meer. Buiten heerschte de dood, loerde hij over den grond. Wie het waagde een blik daarheen te werpen, zag het hoe de soldaten vielen als bladeren, wanneer de storm door de boomgaar-den gierde, hoe gewonden over het gras kropen of door kameraden weggedra-gen werden.

Vier hoeven, die daar bij elkander stonden, werden aldus door den vijand bezet; die van Deleodt, Debusschere, Florisoone en Pollet. Op de laatste wer-den Belgische schildwachten gedood en ruim dertig der onzen omsingeld en ge-vangen genomen.

Op den IJzer lag een schip met meel... De komst der legers had de lossing ver-hinderd. De Belgen hadden het vaar-tuig gewend, zoodat het dwars in de rivier lag. De Duitschers maakten er nu van gebruik, door er een brug over te leggen en ook langs dezen weg naar de andere zijde te dringen. Bovendien forceerden ze den IJzer nog meer be-nedenwaarts naar Schoorbakke op, een gehucht aan de baan Brugge-Veurne, be-hoorende gedeeltelijk tot de gemeente Schoore en gedeeltelijk tot Pervyse. De burgers waren hier eveneens gevlucht... Alleen zag men er in het heetste van den strijd een ouden man dolen, waar-schijnlijk ergens van uit den omtrek herwaarts gesukkeld... Hij wist niet meer waarheen te vluchten in al dat

(1) Dit alles is mij medegedeeld door perso-nen die zich op de hoeve bevonden.

geweld en eensklaps sprong hij in den IJzer, om zich maar dadelijk in de armen te werpen van den dood, wien hij toch niet kon ontgaan.

Insgelijks boven Tervate, naar Dixmuiden op trachtte de vijand naar den overkant te dringen en aldus werd de bres steeds wijder. Daar schoten de mitrailleurs van achter een borstwering, door lijken gevormd 1).

En op sommige plaatsen zag hier de IJzerover grijs van de omgekomen keizerlijke soldaten. Zoo duurde die vreeselijke worsteling voort.

De batterijen der 1° en 4° divisie steunden onze infanterie. De groep der 3° gemengde brigade (4°, 5° en 6° batterij) stonden Noordelijk bij de hoeve Roedesterte, 2 km. ten Oosten van Rampskapelle. Ten Zuiden had die der 4° brigade zich opgesteld; de 7° en 9° batterij bij het Oosthof, en de 8° achter den Grooten Beverdijk. De 6 andere batterijen der 1° divisie vuurden nog dicht bij den IJzer; de 1°, 46° en 48° op 1 km. ten Zuid-Oosten der brug van Schoorbakke, de 10°, 11° en 12° met een houwitser op 500 meter achter het gehucht.

Nabij Stuivenskerke schoten onverdrotten 6 batterijen der 4° legerafdeeling de 59°, 60°, 67°, 70°, 71° en 72°.

Nu het gevaar zoo dreigend werd, kwam een groep der 3° divisie hulp bieden; de 60°, 61° en 62° batterij vestigde zich bij het kruispunt der wegen van Dixmuiden en Boitschoke, achter den spoorweg.

Onze artilleristen konden niet hopen het veel machtiger geschut tot zwijgen te brengen, maar hadden tot taak de oprukkende scharen te bestoken en ons voetvolk aan te moedigen, want het wakte meer vertrouwen te weten, dat de kanonnen mede werkten.

En die mannen ook hadden een zware taak. Hun stukken werden verkend en duchtig beschoten, elk oogenblik was de telefonische verbinding verbroken, en moest men met seinen en renboden de richting aanduiden.

Onder het bombardement werd munitie aangevoerd en dan was daar de ontmoedigende gedachte, dat de schaar-

(1) De Duitschers tasten hun dooden oopen, en kropen er achter, gelijk achter een wal om zich tegens de kogels te beschutten. Mededeeling van een ooggetuige.

sche voorraad dra uitgeput zou zijn. Dag en nacht moest men op post blijven.

De kanonnen van de 4° en 6° batterij geraakten buiten dienst... Van de 7°, 8° en 9° weigerde weldra het laatste stuk nog te werken. Het gansche personeel van een houwitser, in de groep van kommandant Tillkens, werd gedood of gewond. Een enkele « marmiet » sloeg 19 paarden dezer groep neer en op vier dagen verloor men er in 't geheel 85.

Daar wonnen de batterijen de namen op hun schilden Schoorbakke en Stui-vekenskerke. Maar het was ook de ongelijke strijd, de hopelooze worsteling van een dwerg tegen een reus.

Het Groot Hoofdkwartier nam wanhopige maatregelen, om kost wat kost den vijand terug te werpen.

Nieuwe moorddadige gevechten waren op til. De tegenaanval werd opgedragen aan kolonel Servais, kommandant der 4° brigade, die beschikte over eenheden uit drie divisies: de 2° brigade, het 3° bataljon van het 4° linie, het 1° grenadiers, het 3° bataljon van het 8°, het overblijfsel van het 1° batajon en van een afdeeling karabiniers.

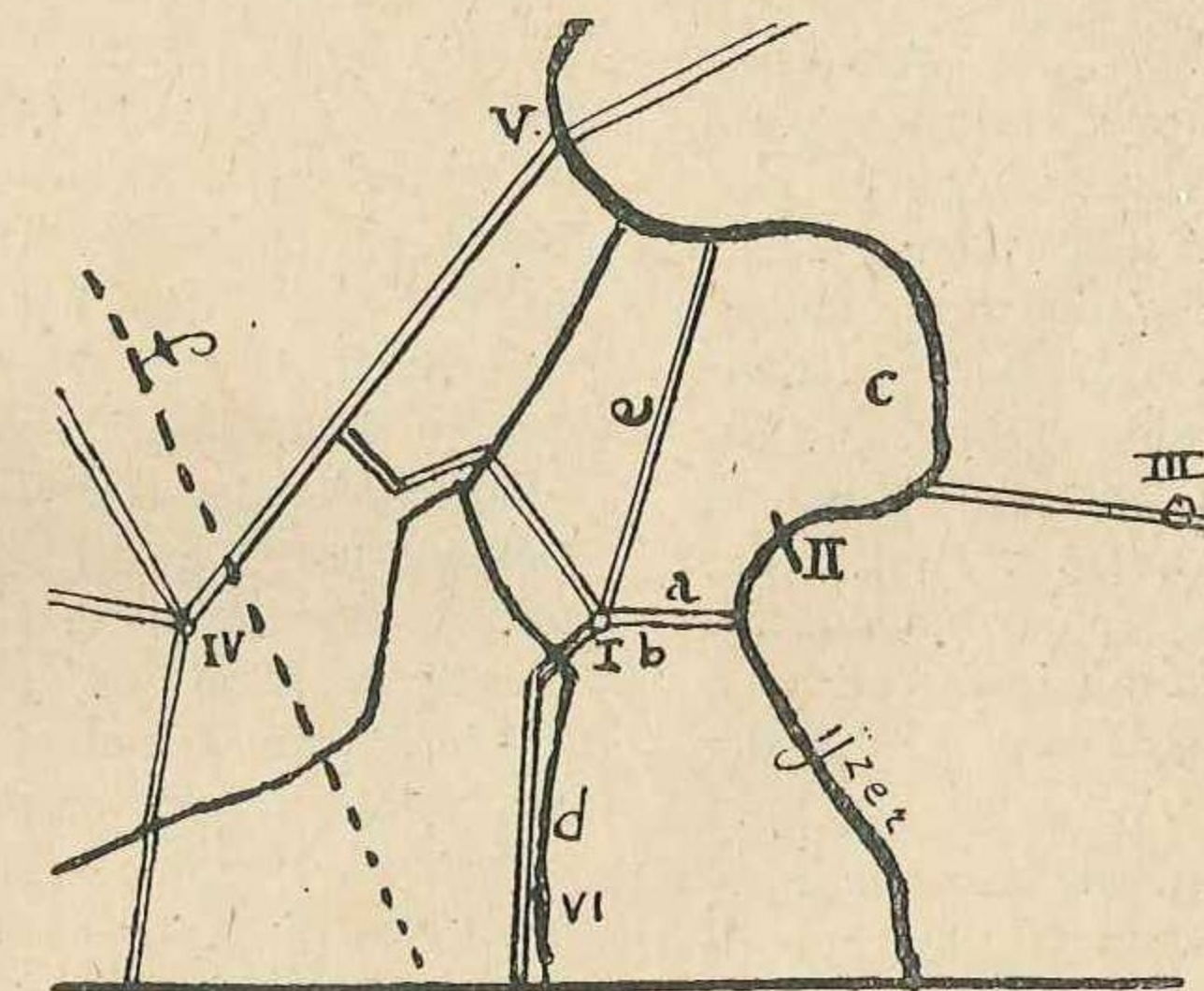
Welk een marsch nu over het gebombardeerde land! Dien namiddag van den 22en trekken het 3° bataljon van het 4° linie en twee kompagnie's van het 24°, zeer geteisterd reeds in vorige gevechten, nu onder bevel van kommandant Artan de Saint-Martin in de richting van paal 9, dus tusschen Schoorbakke en Tervate. De vijand merkt het en vuurt geweldig. De aanvoerder, die juist van uit een watergang zijn mannen roept wordt een der eersten getroffen en de verschrikte soldaten zien het bebloede hoofd onder 't kruid verdwijnen. Kommandant Hollogne neemt de leiding over. Door grachten gaat het verder, maar elken meter slinkt de afdeeling en slechts een geringe groep bereikt de aangewezen post, waar ze als in een val gevangen zit, want zoowel uit 't front als uit de flanken blijft het geschut hen bestoken. Twee kompagnies karabiniers, onder majoor Lauwers, voegen zich bij hen... Uren heeft men noodig gehad om de smalle strook tusschen den weg Schoorbakke-Pervyse en den IJzer over te steken... En hoeveel kameraden zijn stervend of dood achter-

gebleven... De avond valt, wanneer de overige karabiniers aankomen.

't Is of de tegenstander gewacht heeft tot hij zijn ganschen buit in 't net heeft. Eensklaps scheurt onder klaroengeschal, hoch-geroep, en wilde kreten een zee van vuur de duisternis. Mitrailleurs, geweren breken los en in het vlammengeflapper rijzen uit granaattrechters, grachten, ja als uit den grond zelf drommen grijze gehelmde mannen op. Van alle kanten dringen ze aan, voor en achter, links en rechts.

De twee partijen botsen op elkander. Kogels zoemen, bajonetten woelen in kloeke lichamen, geweerkolven heukten

hooier verjaagd heeft en huilend zelf maait, ja maait in de kracht van België en Duitschland, van twee volkeren, die drie maanden geleden nog in vriendschap leefden, van jonge mannen, welke elkander niet kenden, doch thans met wilden haat het staal in gelaat, in hals of borst en longen, in 't hart en ingewanden stootten. Bloed bespat hen, bloed druipt langs handen en armen, in bloed liggen martelaren te kermen, wier woede plots valt bij het breken van de levenskracht en de gedachte aan de geliefden welke ze nu eensklaps als in een vloer zien, en om wie ze in een laatste bede schreien. Want met den



I Stuivenskerke
II Tervate III Keiem.
IV Pervyse V Schoorbakke
VI Oud-Stuivenskerke
a Kloosceerdreef b Vicogne
c Vaarschoek d Reiger's vliet
e Vicognestraat f spoorweg.

Schets V. — De gevechten bij Tervate

schedels open. 't Is een warreling van Belgen en Duitschers, die elkaar aangrijpen om te slaan, te wonden, te moorden, en men vecht voort slibberend in het slijk en het bloed, tuimelend over het gras in een vliet, tot het water de vloeken, verwenschingen, scheldwoorden, vermaledijdingen, het smartgehuil, de doodsnikken smoort. 't Zijn als gruwelijke schimmen, die in het weide land strijd voeren, daar om het eens zoo vreedzame, poetische Stuivenskerke. 't Is wel de dood, die den stillen

haat worstelt hier toch ook de liefde. Martelaren zeker, slachtoffers van de geheimzinnige duivelsche macht, die in den mensch de booze hartstochten doet ontketenen die een volkerenmoord beveelt, en verkrijgt... De Keizer wil het.

Uit Tielt komen steeds gejaagder, dringender bevelen. en te Keiem wordt brutaler nog met menschenlevens gedobbel, meer levend materiaal in de gedrochtelijke oorlogsmachine geduwd, meer wijn gestolen en gezopen, om het dierlijke op te wekken, dat men in bral-

lende legertaal heldenmoed noemen zal.

O, wat zal er geweend, en gerouwd en vermaledijd worden om al de offers, die daar vallen aan Schoorbakke en Tervate, in de watergangen van Stuivekenskerke.

Maar wat kan zulks hun schelen, die in hoogheid en veiligheid gezeten, op het reusachtig schaakbord spelen, dat nu IJzerland heet...

De Keizer wil het. Hij zal naar Vlaanderen komen, hij, de opperste krijgsheer, de afgod, die kruisen uitdeelt, kruisen aan zijn trouwe dienaren, maar — en dat ziet de natie nog niet — ook kruisen op de schouders der weduwen en weezen, der ouders der moeders...

En hij paal 9 duurt de worsteling nog even voort. Majoor Lauwers wordt ernstig gewond, kolonel Biebuyck van de karabiniers zwaar getroffen weggevoerd, kommandant Guillaume gevangen genomen, andere officieren gedood en ze liggen te midden van hen, die hier een afgrijselijk sterfbed hebben of reeds uit hun lijden zijn verlost, ontijdig gestorven, die niet geboren en met zooveel zorgen en liefde opgevoed werden, om het strijdmateriaal te zijn der machtigen...

De kleine, zoo gedunde groepen moeten wijken. De tegenaanval hier op de linkerflank mislukt en de overlevenden kruipen terug naar de grachten achter Stuivekenskerke op den weg van Schoorbakke. En hier en daar in een schuur trachten dokters nog te redden wat ze kunnen van geschonden, verbrijzelde, uiteengescheurde lichamen... Andere gewonden worden heengevoerd naar het station van Veurne, nu een vreeselijk oord van lijden, waar al die ongelukigen moeten wachten op de trage treinen welke hun ontzettend, droevigen last naar Frankrijk voeren...

En over de velden vluchten waanzinnigen heen, ontsnapt uit een hel, onbewust in welke richting ze snellen, als ze maar weg zijn van die verschrikking, tot officieren en gendarmen hen opvangen en terug jagen, hen zoo noodig met geweld weer voerend tot de plek, waar nogmaals de moordwoede razen moet. En sommigen die slechts uit de verte den gloed van het vuur zien en het gedonder van den oorlog hooren, durven het woord lafaard uiten

Zoo ging het op onzen linkervleugel toe. Meer rechts rukten de grenadiers ten aanval op.

In garnizoen te Brussel, op het oogenblik dat de oorlog uitbrak, werd het 1° regiment grenadiers, dat deel uitmaakt van de 18° gemengde brigade (6° L.A.), op 1 Oogst gemobiliseerd en gaf, door ontduubeling, oorsprong aan het 2° grenadiers.

Spoedig op oorlogsvoet gesteld, en drie bataljons sterk, verliet het 1° grenadiers, onder het bevel van luitenant-kolonel S.-A. Lefébure, de hoofdstad op den 3 Augustus.

Het streed onder meer te Hofstade, Ellewijt en te Werchter. Het bevond zich toen het beleg van Antwerpen begon, in de tusschenruimte nabij het fort van Bornhem. Op 3 en 4 October streed het te Kraailhof, den 5 te Stt-Amand, en onderging, in den door de Duitsche artillerie bebeukten sector, zijn aandeel van lijden en opofferingen; den 6n October naar den linkeroever der Schelde overgebracht, streed het te Koolstraat, werkte mede aan de operaties van flankhoede der 18° gemengde brigade, terwijl de aftocht onzer troepen naar de kust uitgevoerd werd, en trok den dag van 8n, eindelijk terug naar Gent. Den morgen van den 10n ging het te Hansbeke op treinen naar Dixmuiden. Sedert den 6n, gedurende vier dagen en vijf nachten, had het regiment niet opgehouden te gaan of te strijden, slapend onder den blooten hemel, met den angst der tragische gebeurtenissen. Spijts dit alles had het dapper deze lichamelijke en zedelijke beproevingen onderstaan.

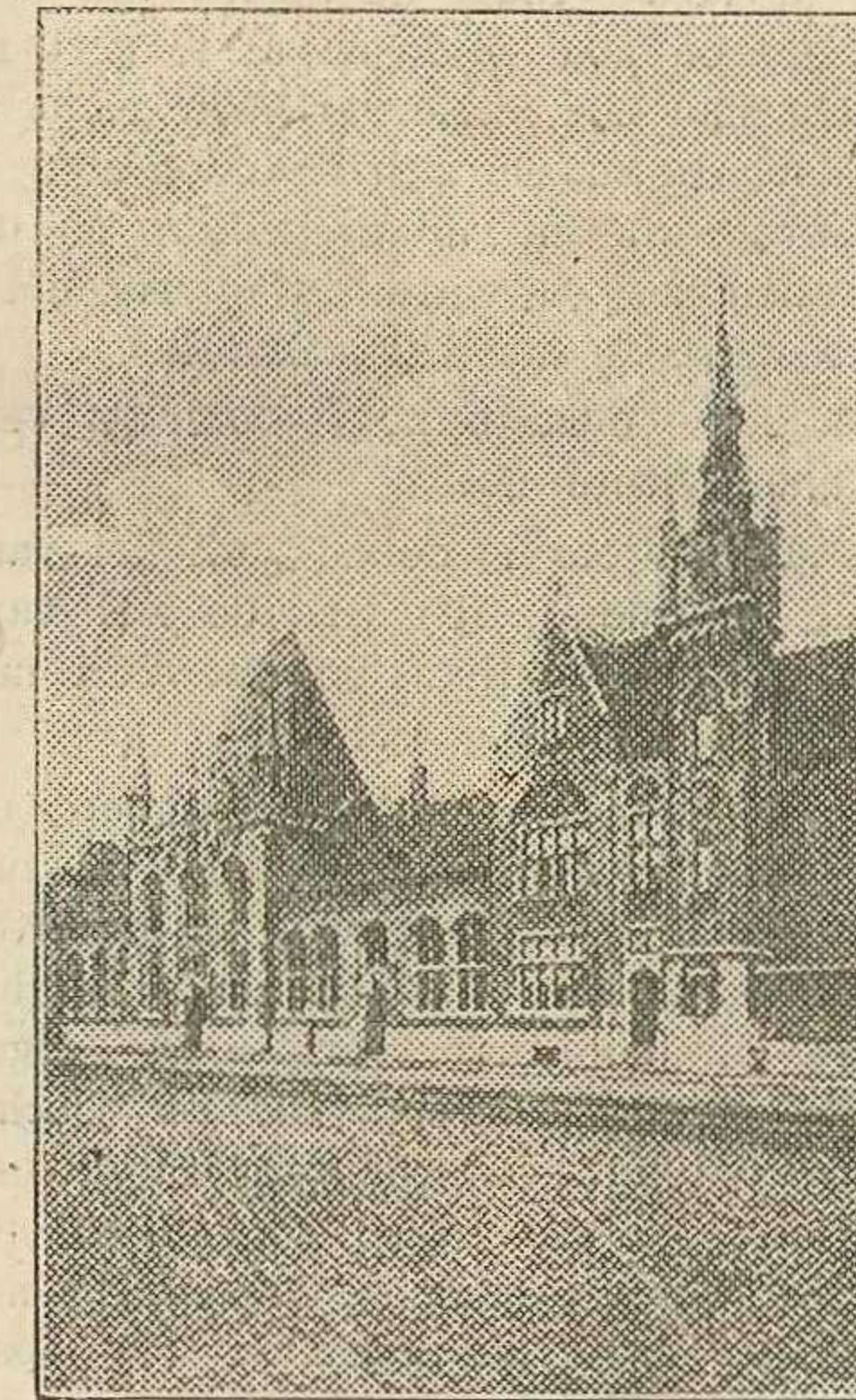
Toen de IJzerslag begon lag het 1° grenadiers in reserve met de 6° L. A. Den 20n naar Boitshoeke gebracht, dan, den 21 October, naar Ramskapelle, werd het onder hevige beschieting genomen, die het gevoelige verliezen berokkende. Maar sombere uren waren nakend. In den nacht van 21n op den 22n immers, was de vijand den IJzer overgestoken in de bocht van Tervate. Kost wat kost moest zijn vooruitgang gestuit worden. Met dit inzicht werd het 1° bataljon van het 1° Gr. naar Pervyse en Stuivekenskerke gebracht; het 2° werd ter beschikking gesteld van de 4° gemengde brigade die, in den avond van den 22en, ook de

medewerking van het 3° bataljon zou ontvangen.

Het 2° bataljon werd onmiddellijk gelast aan den tegenaanval, die losgebroken was, deel te nemen. Medegesleept door het voorbeeld van zijn heldhaftig hoofd, majoor d'Oultremont, drong het voortuit onder de hevige beschieting, door het terrein doorsneden met grachten vol water.

Maar nu kwam voor deze flinke soldaten wel de zwaarste beproeving. Zij ook moesten de vlakke van den dood oversteken.

Majoor d'Oultremont voert de grenadiers aan... Hoog rijst zijn lange ge-



Het Station van Veurne

stalte boven het land. De soldaten volgen hem, ordelijk in de rij nog... Maar daar dondert eensklaps het geschut los en 't is of de vlammen uit den grond laaien en over de vlakke voortloopen, of het vuur regent tevens... en toch moeten de grenadiers er door. Het bataljon werpt zich ten gronde... Dan fluit de majoor en de kerels springen weer op... Niet allen echter. Bij elken zwaai voorwaarts vallen er neer om niet meer op te staan. Over de Vicognestraat wordt het echter nog erger... Hier moet het

bataljon zich uitbreiden tot een lijn die links aan paal 10 en rechts aan Tervate reikt... Daar verspert een breede watergang den weg.

« Er ligt een vermolmde plank over, die in het midden buigt. De majoor wipt er op en zonder dat de zwakke brug breekt, springt hij aan den overkant. Een rij mannen volgt hem. Maar de beweging, reeds over den IJzer door kijkers bemerkt, wordt onmiddellijk door geschut belemmerd. En aan den oever van de nauwe vliet vervormt het gebulder der shrapnells, het langgerekt geloei der koeien, welke op drie pooten rondspringen, het klaroengeschal, de bevelen der oversten, de vloeken der mannen, al dat vreeselijk gerucht zich als tot een deining van nevelen, gescheurd door rosse en groenachtige rookzuilen. De plank, die met de vlakke mee siddert, en glibberig wordt door het slijk der schoenen, doet de mannen uitglijden, zoodat deze neerstorten in het modderig water, terwijl de nog weerbaren zich aan een massa lijmerig kruid vol pallingen en kikvorschen, vastklampen en ophijschen, versmachten en ziel-togen de gewonden, hulpeloos onder het doodskleed van groenachtig slib. Het bruggetje stremt de grenadiers onder de stortvloed van staal... « Vooruit, komaan vooruit! » roept de majoor van de overzijde. En de rij volgt hem weer... Maar een nieuwe vliet grijnst daar voor hen en er is geen brug nu. De aanvoerder springt het eerst in 't water, en zakt in een weeke kolk... de wortels van den oever blijven in zijn handen.

« Neem mijn stok », roept hij tot den hoornblazer Dehon, die hem met moeite omhoog trekt. Acher hem is de gansche reeks tirailleurs in het water.

Tusschen de zware, plassende gestalten hagelen shrapnells en kogels; de ontploffingen slaan tusschen de kolommen vlammen en water, armen, beenen, ransels en geweren omhoog; onophoudelijk werpen de instortingen van den onvasten oever trossen woedende menschen terug, in het slijk; eindelijk kruipen over de gladde helling de grenadiers toch opnieuw omhoog, beplakt met kruid en lisch, en leekend van het vuile water. « Vooruit... vooruit! » huilt de majoor. 't Zijn als meermannen, die rechtspringen, een aanloop ne-

men, dan voor een afsluiting komen en onder de vlag mitraille, met de handen, de voeten, de bajonet, de draden afslaan. En telkens liggen daar nieuwe vlieten, en de samenhang wordt verbroken. Karabiniers vermengen zich verward onder de grenadiers, terwijl tegen deze linie in gewonden naar Stuivekenskerke kruipen. Op een kilometer van paal 10 roept majoor d'Oultremont tot de clairons: «Den aanval! Blaast den aanval». En dadelijk klinkt het snijdend, hartstochtelijk geschal, en bij die tonen verheffen zich zware bonken slijk. «Naar den IJzer! Leve België! Leve de Koning!» roept men. De hoornblazers treffen die harten, doen ze bonzen en stormen... De majoor roept en zwaait den bezemstok die zijn degen, welke bij Werchter brak, vervangt.

Links schetteren de klaroenen van het 4^e en die der karabiniers antwoorden aan de grenadiers en dan rechts deze van het 8^e en 't is of de gansche vlakke schalt, en nog schalt en maar voort schalt in den nevel. De grenadiers snellen vooruit en slapen door hun elan de mannen van het 8^e mee, die niet meer op de bevelen van hun oversten wachten. 't Is als een vlucht wilde vogels (1). Kommandant van Stockhaus zinkt neer. Velen vallen met hem in de grijparmen van den dood. De grenadiers dringen verder en bereiken de laatste strook voor den dijk. Zij zijn slechts met weinigen meer. Hijgend blijven ze staan. «De IJzer is daar... Wij zijn er! Vooruit, grenadiers!» schreewt de majoor. En weer botsen de mannen vooruit en ze zien daar gestalten rijzen, soldaten met helmen, soldaten van den Keizer, die vluchten, den dijk opsnellen. «Dinant! Leuven! Dendermonde! Weg met de Moffen» dondert het boven het mitrailleurgekrijsch, boven 't kogelgezoem, «Clairons, blaast... blaast den aanval!» tiert de majoor. Maar de schallende mannen vallen... Een staat daar nog met de klaroen aan den mond... hij is vlak bij den dijk... stort neer en met zijn laatsten koperklank gaat ook zijn laatste ademtocht heen... Maar een soldaat neemt het instrument en nog helmen de opjagende tonen. En aan den IJzer zelf grijpen de grenadiers de vij-

anden aan, drijven hun de bajonet in den rug, slingeren ze in het water, stooten ze van de helling af. Andere gedaanten rijzen uit gaten en hoeken op en op den smallen trekweg, of tusschen het riet, ja in de rivier zelf blijven, lichamen ineengestrengeld, in de laatste stuiptrekkingen van woede en nijd en haat.

En dan wordt het even stil. De laatste Duitscher moet in den IJzer liggen. Op dit punt schijnt de stormloop dan toch beslissend te zijn geweest. Maar eensklaps breekt de storm weer los, niet van de overzijde, doch achter de overwinnaars.

Gelijk de visscher met zijn sleepnet hadden de Belgen het land afgestroopt, de tegenstanders voor zich drijvend tot aan de rivier. Maar de mazen van dat net waren zoo wijd, de al te geringe macht had nog zulke verliezen geleden, en door die mazen zijn vijanden achtergebleven, die nu de grenadiers en de tusschen deze verwarde infanteristen en karabiniers in den rug aanvallen.

Majoor d'Oultremont stort als een gevelden boom neer.

— De majoor is dood! gaat het van mond tot mond. Hij was de ziel van het bataljon, en thans schijnt dit eensklaps krachteloos geworden.

Daar staan nu nog tweehonderd of tweehonderd vijftig grenadiers, de zoo gedunde 1^e kompagnie van III-8, dertig mannen van het 4^e een handvol karabiniers, een doornatte, verkleumde, afgematte, schamele groep, die een bocht van 3 kilometers moet verdedigen met met vuur in het front, op de flanken, in den rug, bedreigd uit hoeven, die nu vestingen zijn geworden en elke patrouille vernietigen.

Men vraagt, men smeekt om hulp, maar spervuur belet versterkingen aan te rukken. Er ontstaat verwarring. Bevelen worden niet begrepen, de grenadiers trekken af, andere afdeelingen blijven, dolen rond, tot de nieuwe dag licht over dit tragische oord van ellende en dood. Een laatste handjevol mannen van verschillende regimenten als dooreengeworpen, vuurt nog van den IJzerdijk, slinkt weer, schiet nog, kruipt terug, vermindert telkens tot de overlevenden het brandend Stuivekenskerke of het beschoten Pervyse bereiken.

Zoo eindigde deze verwoede charge, op Tervate, waarin ons legertje ware doodsverachting had getoond, maar die ten slotte mislukken moest door diezelfde eeuwige vermaledijding van minderheid tegen geweldige overmacht.

De laatste burgers, die uit Stuivekenskerke heengingen, dezen 22en Oktober, aangezet door de officieren zelf, waren de pastoor en meester Degrave. Ze lieten hun dorp in den klauw van den vijand. Zij hadden tot 't uiterste hun taak verricht en meer dan hun plicht gedaan.

De nevelen waren na den verschrikkelijken nacht opgeklaard... De zon verscheen en wierp haar goud over de



Het Stadhuis te Dixmuiden

weiden... legde als een stralenden martelaarskrans over al die arme jongens, bezweken hier op den laatsten morzel grond van hun gefolterd landeke.

Gekwetsten riepen om hulp, om water tegen de brandende koorts, om verzachting voor hun snerpende wonden... En niemand hoorde die bange klacht... Hulpeloos lagen ze daar, traag te ziel-togen op het gruwelijk sterfbed...

Raoul Magelein reed dien morgen met een bericht naar Veurne... Hij had vreeselijke tooneelen gezien, gewonden bijgestaan en geholpen naar een schuur, waar dokter Debbaud de ongelukkigen ontving... Over den weg hotsten nog auto's en wagens met hun droevigen last.

Raoul was weeker geworden.

Bij al die ellende viel zijn verbittering en onverschilligheid... Zooeven had hij zijn zielesmart uitgesniikt... Diep in zijn harte school toch de liefde voor dit gewest, zijn geboortestreek. In die weiden had hij als kind met knapen gestoeid... Daar riepen ze het den herder na:

«Schapertje, schapertje, rute, tu tut...
Waarom laat je joen schapjes niet uut.
'k En durve ni van den beereuwulf,
Den beereuwulf die zit in 't riet,
'k En hoor hem noch 'k en zien hem niet.»

Of, toen hij bij zijn oom op 't dorp de vakantie doorbracht ging hij met andere kapoenen de pastoorsmeid plagen, 't oude dibbetje met haar zwart mutsje en stroef gelaat, dat de streken der jongens niet verdragen kon en met opgeslagen oogen kloeg over de «verwildering der jonkheid», die niet meer was gelijk in haar jeugdigen tijd... En dan gingen ze 's avonds, als ze wisten dat de priester uit was, aan de deure ruttelen of op het venster tikken en zongen ze al te gare, dat het over de dorpsplaats schalde:

«Pasters maarte is altijd ziek,
Heel de weke, heel de weke,
Pasters maarte is altijd ziek.
Heel de weke en 's Zondags niet.
's Zondags zit zij aan heur deur,
Om te kommeeren, om te kommeeren,
's Zondags zit zij aan heur deur,
Om te kommeeren met heur gebeur».

Hoe dikwijls was hij met de knapen op den laatsten oogstwagen geklommen om den groenen tak... En weer moesten ze zingen, dan van:

Karjole, karjole,
den oest is in;
en als de boer geen bier en tapt,
en als de boerinne geen wafels en bakt,
't en is geen volle karjole.

Aan die vlieten had hij zitten hengel, uren achtereën, onder een breedgeranden zomerhoed, een «vijgeman-

Afl 15 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel

«Het Bloedig IJzerland»

VERBODEN NADruk

Prijs: 30 centiemen

WEKELIJSCH AFLEVERING

Afl. 15

2 Mei 1920

(1) M. Baulu. La Bataille de l'Yser.

de... Hij was meegeloopen in de optochten als men den winnaar van de vischprijsskampen feestelijk met muziek inhaalde... O, dat goede, oude leven! Ja, hij droeg zijn streke in 't herte... En nu werd hier gemoord en gebrand, nu was het een land van rouw en dood, van tranen en smart, van wanhoop, die voortdurend zou tot in de verste hoeken van België...

O, wat gevoelde Raoul zich thans somber! En Nancy, die hem ontnomen was, zij, een bloem uit dit IJzerland, het meisje, dat hij vatte in zijn gansche liefde voor zijn gewest...

Nancy! zoo schreide zijn hart... Zij was in nood, in gevaar, en hij kon, hij mocht haar niet meer helpen. Hij had in zijn nijd uitgeroepen, dat hij haar vergeten zou, en hij gevoelde, hoe hij gemakkelijker zijn leven offeren kon dan die beminde...

Een ruwe stem joeg den jongeling te Pervyse uit zijn gepinzen op... Een gendarm rukte hem bij den arm, stremde zoo heftig zijn vaart, dat Raoul uitriep:

— Met uw stomme streken! Moet ik mijn nek breken!

Maar een stafofficier stond al voor hem en vroeg hem grof in 't Fransch, of hij ook een weglooper was.

Eensklaps vervulde woede den bode. Vrij brutaal antwoordde hij, dat men hem met een bericht naar Veurne zond.

— Dan kondt gij sneller rijden! bromde de overste, die zijn ongelijk niet bekennen wilde.

— Smerige embusqué! grommelde Raoul toen hij verder reed. Hij kan gemakkelijk bevelen geven, hier ver van de linie... Zijn auto staat gereed om te vluchten als de Mof nadert... en dan zal hij te Veurne of te Duinkerke hofpen over de shrapnells, waarvoor hij hier in den kelder kruipen mag... En met hun eeuwig Fransch... Hier in het hartje van Vlaanderen kunnen ze met de menschen niet spreken, en wij Vlaamsche soldaten zijn voor hen maar stomme boeren...

Dat Fransch gezwets in dit oud-Vlaamsch, stoer gewest, dat zich zelf ten offer bracht voor het land, sneed hem als een vlijmend mes door 't harte.

Raoul reed voort...

Hij niet alleen werd onrechtvaardig behandeld...

Na dezen optzettenden nacht zouden het 2° en 3° bataljon van het 8° ook nog het uiterste beproeven, het onmogelijke, ja, het wanhopige.

Bij het lichten van den dag slopen ze weer in de richting van Tervate, zich verschuilend achter riet, zwakkend van vermoeienis, diikwijls naast de gewonden, die om hulp riepen, en de dooden. De tocht duurde vreeselijk lang. Men moest door slijk en water kruipen, en toch volvoerde men den lijdensweg tot op 300 meter van de rivier.

Maar de vjand had het groepje bemerkt. Een bevel en de machinegeweren barstten los in een vlaag van kogels. Terug dan... in Gods naam, 't onmogelijke kon niet bereikt worden, terug onder het helsche vuur weer... En talrijker werden de zwarte vlekken op het groene gras... de vormen en gedaanten van stervenden en lijken, tot de overblijvenden amechtig in een gracht bij Vicogne neerroiden.

Maar hier was nog geen rust. Shrapnells, granaten huilden nader, sloegen de steenen uit den straatweg, de takken van de boomen in 't kasteelpark, schelferden de muren...

En de officieren begrepen, hoe nu de laatste, de allerlaatste krachtsinspanning bereikt was. Wat baatte het nog of men zich willoos en noodeloos liet slachten?

Vier dagen hadden deze soldaten gemarcheerd naar en van den dijk, gevochten en beschietingen doorstaan, geplonsd in slijk en water, in riet en kruid... Vier dagen zonder slaap, zonder rust, zonder voedsel! En dat alles na een geforceerden marsch uit Antwerpen tot hier...

Er kwamen geen bevelen. Misschien meende men ginder in de stafkwartieren weer, dat alles op rolletjes ging.

't Zou harteloos zijn deze menschenlijke wrakken nog langer te folteren.

— Naar Pervyse! klonk 't bevel.

De hoop op wat eten en rust, bracht nog een opflikkering in de lichamen, die wel zielloos schenen geworden. En de groepen zetten zich in beweging! Wat waren ze klein geworden... Hoe velen bleven achter in de bloedige weiden, in de vlieten, tusschen het riet...

— Misschien zijn ze de besten! riep

een soldaat onverschillig. We gaan toch terug vliegen en een kogel verlost ons uit 't lijden...

Slapen of sterven! Veel soldaten zullen zich de waarheid van die verzuchting herinneren.

De geteisterde troepen bereikten het dorp. Ook dit lag onder vuur. Wat gaf het? Met een steen onder 't hoofd in een kelder, of achter een muur, of gelijk waar, zou men overgelukkig zijn. Zoo men de oogen maar luiken en rusten kon... Of eerst wat eten!

O God, dat gevoel in de maag en ingewanden, die hongerpijn, die noot eindigende marteling...

— Wat is dat! riepen stafofficiëren, naar buiten snellend, bij den aanblik van de soldaten.

Waar hulde verdiend was, klonk verwijt. Allsof men laf zijn post verlaten had!

Bitse opmerkingen galmden. De oversten van de teruggekeerden antwoordden grimmig en scherp.

Marguerithe Baulu geeft ook dit pijnlijk tooneel weer in haar zoo merkwaardig werk over den IJzerslag.

— Wij weigeren niet naar het vuur terug te keeren, wij vragen u alleen waar! zei een officier.

Waar? De staf der divisie zou zich wel erg 't hoofd moeten breken om het zeggen. Posten? Er zijn geen posten meer. Er zijn niets anders meer dan weiden met gras en muilen van machinegeweren, punthelmen tusschen het riet, nauwe gangen van water en slijk waarin de zwaar beladen mannen als padden wegzinken...

Zij had er kunnen bij voegen: en er zijn vlieten, waarin de dappere helden liggen, wier hooge offers ge niet waardeert, er zijn roodgekleurde plaatsen, waar gewonden liggen te zieltoegen, wachtend, smeekend, biddend nog op uw hulp, er zijn granaattrechters met lijken... er liggen menschenlijke overblijfsels tot in den IJzer zelf, als bewijs dat de troepen, die gij in ons hoont, het onmogelijke hebben beproefd.

Tot een stafofficier die meer gerucht maakt dan de anderen, antwoordt de luitenant Pletinckx vierkant: « Gij schreeuwt, gij schreeuwt, gij schreeuwt, maar zeg ons ten minste, waar we moe-

ten gaan. Vooruit, heeren, vooruit... 't Is het eeuwige refrein. »

En een soldaat mompelt: « 't Is toch zonderling, dat er achteraan altijd lui zijn, die niets gedaan hebben, maar 't eerst klaar staan, om hen, die uit 't vuur komen voor lafaards uit te schelden. Bah, dat moet zoo bij alle veldslagen zijn ».

Intusschen waren de manschappen neergevallen op de steenen, want de knikkende knieën en bevende beenen konden 't lichaam niet meer meer dragen.

De officieren trachtten orde in de eenheden te brengen. Groote God, hoeveel namen bleven onbeantwoord! 't Harte brak er bij...

Wie zal ooit naar waarheid den Kallvarietocht, het martelaarschap der Belgen in die dagen beschrijven... Neen, nog was daar geen rust, tenzij straks een granaatscherf of kogel ze schonk. En tegen den avond sleurden de wrakken zich terug naar de vuurlinie, naar Stuivekenskerke, dat daar in den orkaan lag te schudden. Men moest de mannen voortjagen als uitgeput vee, hun stompen in den rug, in de lendenen... Gruwelijke, helsche oorlog! Telkens zonken er neer... en ze sliepen, maar wreed als de folteringen der middeleeuwsche pijnbank, kwam ieder keer het ontwaken, het heen drijven, het verder stuwten... De staf gebod het; men moest stand houden...

Waar bleef dan de beloofde hulp? De 48 uur waren reeds vijf dagen geworden...

Een zwaar bombardement dreunde over 't gansche IJzerland, van Nieuwpoort tot Dixmuiden.

« Eensklaps » vertelt M. Baulu, « weerklinken in 't duister twee ontploffingen, geweldiger dan de andere; een wachter meldt een lichtende straal op den klokketoren van Stuivekenskerke. Twee brandbommen zijn binnen de beuk terecht gekomen en lichtten een rossen gloed in de ramen. Na eenige oogenblikken breken de ruiten en slaan de vlammen naar buiten, lekkend de muren en zich ten hemel verheffend. Dan vat de gansche kerk vuur, men hoort een vreeselijk gekraak en de gebinten stortten in.

Tegen tien uur, als het zwartgebla-

kerd schip slechts groote zuilen rook met vonken doorklicht, meer uitwerpt, en de rij van mannen in het slijk weer ingeslapen is, daar in de daverende grachten, klinken korte en doffe bevelen: «Overeind! Te wapen!»

De gegradeerden wekken de soldaten met vuiststompen en voettrappen en jagen de verschrikte kudde vooruit. «Wat is er? Waar ben ik? Waar gaan we?» stamelen de nog half sluimerenden, en vloeken en verwenschingen worden uitgebraakt.

Nogmaals wil de staf een poging laten wagen om bij verrassing de loopgraven van Tervate te nemen, door een gecombineerde beweging van het 8° en de karabiniers, de eenen al zoo uitgeput als de anderen. Maar dadelijk moet men alle hoop opgeven.

De Duitscher waakt en richt onmiddellijk zijn geschut op alle punten, die naar den stroom leiden. Kogels schuifelen in alle richtingen, de mannen vallen overal, 't Is een slachting. En men voert een handvol voetvolk terug in de loopgraven, welke men zoo juist verlaten heeft.

De IJzer is aan den vijand.

Alles laat voorzien, dat deze een nieuw geweldig offensief voorbereidt...

De Duitsche officieren te Keiem jubelden... Alles ging naar wensch... 't Is waar, men wist geen raad met de gewonden.

De weg van den IJzer naar het dorp was met bloed geteekend (1). Men bracht de lijdens aan in wagens en auto's, maar ook op deuren, ladders en planken. Veel ongelukkigen bezweken door gebrek aan zorgen. Men eischte boeren op met hun gespan om den stroom af te leiden, de kreunende, kermende of bewusteloze mannen naar Torhout en Brugge te brengen... Men wist dat velen zieltoogden achter den IJzer op het zoo duur veroverd terrein, dat het aantal doden gestadig steeg. Wat gaf dat alles! 't Vaderland eischte die offers. Deze mannen behoorden den keizer en zonder verzet of klacht moesten ze zich offeren...

En door! Naar Calais! Naar Parijs

(1) Naar de mededeelingen van volkomen vertrouwde ooggetuigen.

en naar Londen! Frankrijk en Engeland onderwerpen...

En de Duitsche legerleiding bereidde een nieuw offensief voor, een allergerweldigsten aanval.

Hier rond Dixmuiden stonden de studenten, de knapen en jonge mannen der universiteiten, die we reeds ontmoet hebben. Zij eischten de eer op van de zege... Zij wilden het Duitsche zwaard stobten in 't hart van Frankrijk en van 't gehate Brittanje vooral.

— God strafe England! 't Was immers een nationale leus geworden, een slagwoord, een opschrift van penningen, en broches; 't werd gestempeld op kaarten en briefjes, zelfs op geld. De kinderen ook stamelden het. Fanatieken zuchtten het als in een gebed. En zij, Duitschlands jeugd en bloem, zouden 't eerst die taak vervullen...

De dorpen in den omtrek verder wemelen van troepen. Gansch het gebied tusschen Brugge, Oostende en den IJzer was er vol van...

Zie daar wat achterwaarts, het echt-Vlaamsche, eens zoo blijmoedige Sint-Pieters-Kapelle, een centrum van wegen in dit gewest. Den 10en Oktober had men er de Belgische soldaten hartelijk ontvangen... 't Was op Kermis-Donderdag, dat er schermutselingen plaats grepen.

Ernstig werden ze nog niet. Een Belgische lansier en zijn paard vielen. Aan de Vier Dijken, op den weg naar Spermalie, sneuvelde een Duitscher. Den 17en bliezen de onzen den kerktoren op... Dat was als een doffe slag op 't hart der inwoners; de dood van hun trouwen toren, die hun wel en wee meegedeeld had, scheen een voorteken van erge gebeurtenissen. En waarlijk, de eigen broeders vertrokken, en 's Zondags en 's Maandags vooral stormde de vijand binnen. De landbouwer Dekeyser beploegde zijn akker... Zoo is de aard dier menschen. Al voert men oorlog, het land moet toch op tijd en stond zijn vruchten dragen... De natuur gaat haar gang en de mensch dient haar te volgen. Doch de Duitschers eischten het anders en joegen den boer naar huis. Deze scheen zich daartegen te willen verzetten. Onmiddellijk viel de woeste bende hem aan en sloeg en stampde den weerlooze, die zich einde-

lijk als een wrak voortsleepte (1).

Alle hoeven en woningen, tot de kleinste huizekens toe, werden bomvol met soldaten gestopt, die de bedden opeischten, en het voedsel stalen. Sommigen bespotten de dorpelingen.

— Ik ben hier eenige dagen geleden ook al geweest, pochte een van hen. 't Was toen uw soldaten aftrokken, dan liep ik in burgerkleeding rond om alles af te loeren. Ze zijn nu weg... en wij zitten hun op de hielen en we gaan naar Engeland! Daar blijft geen steen op den anderen!

Rechtover de gemeenteschool werd grof geschut opgesteld en kanonnen stonden ook bij de hofstede van Isidoor



Admiraal Ronarch der Fransche fusiliers

Rosseeuw, waar het reeds grondgebied Slype was. Maar nu rekende men met geen grenzen! In alle dorpen was de toestand dezelfde. De legers zwermde ineen. Die artillerie begon dadelijk te bulderen en spuwde haar schroot naar 't IJzerland.

De burgers van Sint-Pieters-kapelle, zooals de bejaarde, eerbiedwaardige gepensioneerde onderwijzer en gemeentesekretaris Eduard Lissnijder, werden gedwongen de straten te reinigen. Ze hadden geen bezems meer, want de Duitschers sleepten alles weg. Deze nes-

(1) Thans verblijft hij in een zinneloozen-gesticht te Gent.

telden zich zelfs in de kerk, waar ze zich op hun wijze vermaakten. Zo kleedden ze een Onze-Lieve-Vrouwenbeeld met de priestergewaden, duwden het een wijwaterborstel in den arm, zetten het op den preekstoel. Nadien stookten ze de houten heiligen op, om zich bij 't vuur te warmen. Later zullen we hooren hoe de bevolking weggevoerd werd.

Ja, menschenmateriaal was er genoeg en telkens nog rukten nieuwe troepen aan.

Met volle muziek zag men ze uit de Smedepoort te Brugge vertrekken, den weg naar den IJzer op, waar ze konvooien gewonden kruisten... En velen bogen het hoofd om de tranen te verbergen, wat weenen mocht men niet. Integendeel, «zingen», schreeuwden de officieren en, als een hymne aan den dood, klonken de liederen, die trouwe aan het vaderland en den keizer moesten vertolken, terwijl er in zoo menig harte reeds wrok greefde of vreeselijke somberheid heerschte om de wreedheid van dat land en dien vorst.

Er waren er immers wien de blinddoek plots afviel en die nu de afgrijsselijke werkelijkheid zagen, en het ontzet mompelden en steeds maar herhaalden, dat Vlaanderen hun graf moest worden...

Doch, de legerleiding toonde geen sentimentaliteit... En op de kaarten schoven weer de potlooden, en duurde het helse teerlingspel voort: die troepenafdeeling hier, deze daar en elders de reserve, de nieuwe voorraad om de gaten te stoppen, de bressen te vullen, de doden en gewonden te vervangen...

Den 24en, 's Zaterdags van die bloedige week, zou de groote aanval losbreken. Het geschut meldde het reeds. Tusschen Nieuwpoort en Dixmuiden beukte het de strook van de zee tot Woumen; een ontzaglijke vuurgloed lag over het gewest; de IJzer voerde zijn lijken onzichtbaar weg onder een ondoordringbare wolk van rook. En de gewonden, welke in dien nacht der duivelen, nog aan den IJzeroever lagen te kreunen, hoorden geklop, gehamer, gezaag, te midden van doffe bevelen. De vijand was bezig zijn bruggen te vermeerderen en te versterken, want straks moest een macht van keizerlijke troepen

om nu den weg voor goed te banen. Meer mitrailleurs werden in stelling gebracht, steeds meer geschut opgesteld.

En ginds lagen slechts uitgeputte soldaatjes, menschenlijke wrakken om het monster, dat zich reeds tot zijn sprong richtte, te weerstaan...

Men moest van onze zijde maatregelen nemen. Maar welke? Alle eenigszins beschikbare detachementen werden verzameld, doch allen ook waren afgestreden.

Zoo was den avond van den 23en de 2de compagnie van het 4de jagers uit de omgeving van Dixmuiden naar Oostkerke in rust gekomen en wel in een zuur verdiende rust.

« Zestig uren lang achter elkander hadden deze dapperen in de loopgraven gestaan, en de laatste uren waren een echte foltering geweest: een foltering van honger en dorst, terwijl de soldaten rilden van koorts en al de angsten moesten doorstaan van een bombardement van ongekende hevigheid. Zwaar getroffen kwamen zij uit deze hel, bedekt met bloed en slijk, met hun uniformen aan flarden gescheurd; maar zij hadden geen voetbreed prijs gegeven. En zoo als zij ze kwamen bezetten des morgens op 21 Oktober, zoo gaven zij de stellingen die zij de opdracht gekregen hadden kost wat kost te behouden, desnoods tot der dood, des avonds, den 23en, over aan hun opvolgers, » schrijft kommandant Breton.

Afgemat, beslijkt, ziek van uitputting, bereikten onze jagers laat in den avond Oostkerke. Daar vonden zij de kompagnieën van het bataljon Leblanc terug, die den zelfden morgen waren afgelost in hun loopgraven van Keizershoek. In het kantonement was het hun eindelijk mogelijk hun honger te verzadigen; bovendien liet men hun weten dat, als loon hunner bewonderenswaardige dapperheid en voor al de geleden vermoeienissen, acht en veertig uren rust zouden worden toegestaan. Dan, blij te moede, den honger bevredigd en met het rooskleurige vooruitzicht dat het hun eindelijk toegelaten was eens flink uit te snurken, strekten onze soldaten zich neer op het stroo van hun legerplaatsen, waar een loden slaap hun weldra de oogen dicht drukte.

De jagers meenden dat hun lijden

bijna ten einde was. En toch, reeds bij het aanbreken van den volgenden dag, zou men van hen nieuwe en verschrikkelijke offers moeten vragen, en ze nogmaals, voor drie dagen lang, in het heetste van den strijd werpen.

Want daar kwam het ontstellende nieuws van Tervate, dat de vijand een geweldig offensief begon, na reeds vasten voet aan den overkant te hebben gekregen.

Het bruggehoofd van Dixmuiden liep gevaar uit 't Noorden omsingeld te worden, want de Duitsche benden verdeelden zich bij hun passage der rivier in twee stroomen, een naar rechts en een links.

Al de reserven, die nog ten Westen van Dixmuiden beschikbaar waren, werden zoo spoedig mogelijk naar de plaats van het gevaar gezonden. Door een tegenaanval zou men trachten, zoo niet den vijand geheel terug te dringen, dan toch zijn poging ten minste genoegzaam te breken om het verschrikkelijke gevaar af te wenden, dat zijn vorderingen had doen ontstaan.

En het is daarom dat de twee bataljons uitgeputte jagers, in de plaats van de rust te genieten, die men gemeend had hun te kunnen beloven, dien morgen van 24 Oktober, moesten terugkeeren in den geweldigen veldslag, een der heftigste van den oorlog. Zij kregen bevel zich naar Oud-Stuivkenskerke te begeven, waarvan de zware vierkante toren, ginder verre naar den hemel als een herkenningsteeken uitstak; en, daar aangekomen, op te rukken naar de hoeven Den Toren en Van de Woude, die op den linker IJzerover, ten Westen van mijlpaal 14, tot steupunten van de Duitsche aanvallen dienden.

Ter zelfder tijd werd majoor Leblanc verwittigd dat troepen van het 11de linie regiment alsook marine-fuseliers den aanval van de jagers aan de rechterzijde steunen en onze kanonnen de beweging voorbereiden zouden. Voor het overige luidde het bevel kost wat kost vooruit te rukken, zonder een oogenblik te verliezen.

De kompagnie van kapitein Favier als vooruitgeschoven wacht, zette zich op hetzelfde oogenblik in beweging. In goede orde, en zonder eenige verwarring, bereikten de twee bataljons eerst

het punt, de herberg Lettenburg, waar de weg naar Oostkerke de groote baan van Dixmuiden naar Pervyse kruist. Maar van af dit oogenblik werden zij door het verschrikkelijke vuur van de vijandelijke zware artillerie aangetroffen.

Ten Westen van Beerst geplaatst, buiten het bereik van onze vurige kleine kanonnen, zonden de zware Duitsche stukken een hagel van hun helsche marmitten op de streek in de nabijheid van den spoorweg, waar de ontploffingen zonder een oogenblik verpoozing op elkander volgden, te midden van het oorverdoovend gedonder als van een losbarstenden vulkaan. Een verschrikkelijke dam van vuur verhief zich vóór onze jagers, en vormde alzoo een doodelijke strook die men nochtans kost wat kost doortrekken moest. En majoor Leblanc, die ze aanvoerde, een oogenblik het hart beklemd bij de gedachte aan het gevaar waaraan zijn mannen gingen blootstaan, gaf bevel vooruit te trekken.

Met luitenant Garnir aan het hoofd, trok het peleton verkenner van de kompagnie Favier zonder aanzelen langs den spoorwegovergang, en tirailleursgewijze verspreid, rukten zij naar Oud-Stuivkenskerke op. Onmiddellijk werd het op het vijandelijk geweervuur onthaald. Maar de beweging werd er niet door vertraagd. Achter de verkenning volgden de twee overige peletons, welke kapitein Favier, kalm en glimlachend, om zijn mannen vertrouwen in te boezemen, bij lenige sprongen, onder het doodelijk schroot voerde.

De andere kompagnieën, gingen op hun beurt verder, eerst in formaties voorgeschreven voor den marsch onder artillerievuur. Maar het regende zooveel granaten, zulke dichte hagelvlagen, dat het weldra onmogelijk was eenige regemaat in de beweging te houden. Van overal knetterde nu ook een razend geweervuur, waartusschen men het doodelijk geklapper der machinegeweren kon onderscheiden.

Nu was er geen mogelijkheid meer om ordelijk verder te trekken. Ieder gehoorzaamde aan het steeds klinkend bevel van « Vooruit, vooruit! » zooals hij kon, dekking zoekend, waar maar een verhevenheid of een soort van scherm

was, maar meestal voortkruipend door de modderige grachten.

Luitenant Garnir werd in den schouder getroffen. Men legde een verband en de overste kommandeerde kalm voort, zeggend: « Bekommer u niet om mij... nog wat inspanning, en wij zijn er! »

De vijand was reeds in de huizen van Oud-Stuivkenskerke genesteld en uit schietgaten en ramen vlogen de kogels.

Hadnekkig werd er hier gevochten... Bij elke poging om de kleine gebouwen te naderen, stortten mannen neer. En toch zette men door en dreef de Duitschers heen. Kommandant Dupuis viel aan 't hoofd van zijn bataljon. Kapitein Favier moest zwaar gewond weggevoerd worden; dan droeg men de hulpluitenanten Uytterhaeghen en Storms heen. Onderluitenant Dupierreux lag daar te zieltogen, het lichaam door een granaatscherf opengescheurd. En rond die officieren klonk het gekerm van zooveel verminkte jagers, van stervenden, die nog trachtten weg te kruipen uit deze verschrikking.

Oud-Stuivkenskerke was aan de Belgen, maar plots werd het dorpje gegrepen in een stortvloed van ijzer. De hooge, klooeke toren beefde, scheen te zuchten bij al dezen gruwel.

Dan wankelde hij, brokkelde af en bij elke nieuwe wonde dreunde een doffe slag... Wat de vaderen met zooveel liefde gebouwd en vroegere oorlogen, tijd en stormen gespaard hadden, ging nu onder in dezen ongekenden orkaan, waartegen niets bestand scheen.

Arme jagers... nog moesten ze voort en terecht schreef kommandant Willy Breton:

Hoeveel wilskracht, hoeveel moed en verheven zelfverloochening de eenige nog weerbare officieren aan den dag moesten leggen om hun uitgeputte manschappen weer te vereenigen, om ze langs het Westen het dorp te doen omtrekken en vooruit te brengen naar de hoeve Van de Woude, zij alleen die deze tragische uren beleefd hebben zouden het kunnen zeggen. Hun vastberaden houding gelukte er nochtans in dit wonder te verrichten. En de jagers wonnen terrein in het Oosten, onder het meer en meer doodelijke schroot, ter-

wijl onze kanonnen hun razende vlagen op de steunpunten, waarheen de vijand geweken was, afzonden.

Gedurende deze beweging gelukten de bataljons van majoor Leblanc er in, zich op hun linkerkant met het 10e linieregiment te verbinden alsook met een Fransch regiment dat ter versterking was aangekomen. Door de infanteristen van de bondgenooten zoo, evenals zij zelve, bij sprongen te zien vooruit rukken, kregen de onzen nieuwen moed. Nadat zij de kleine rivier De Vliet waren overgetrokken, vorderden onze jagers stap voor stap over het modderige terrein, dat overal met slooten doorsneden was, en kwamen zoo tot op ongeveer 600 meters afstand van de hoeve Van de Woude, waar hun aanloop ditmaal gebroken werd door het onverbidde vuur dat den dood in hun rangen zaaide.

De mannen konden niet meer. Zij streden nu reeds vier dagen lang, zonder eenige rust en bijna zonder voedsel. De marsch in dezen kleverigen grond, waar men tot aan de enkels in het slijk zakte, had hen zoozeer vermoeid, dat zij neervielen in de kleine modderachtige slooten die als loopgraven dienden, onbekwaam om zelfs nog een geweerschot te lossen.

Op minder dan twee uur waren van de twee bataljons 300 man en 13 officieren buiten gevecht gesteld. En nog altijd duurde de slachting voort. Men drong den vijand achteruit, maar hoe traag, want elke voet grond eischte bloedige offers... Afgrijpselijke dag, die eindelijk toch ten einde neigde.

— Dat men ons hier maar late sterven! riep een sergeant, die in zijn koorts lag te kreunen.

Bij hem snikten twee jagers, terwijl eenige brankardiers, in de ruine eener stukgeschoten hoeve, een vensterluik waren gaan zoeken, er het bijna geheel bloedeloos lichaam van kapitein Deudon op legden, wien een kogel de borst had doorboord.

Liefdevol droegen zij den dapperen officier weg, die, eenige dagen later, in Engeland stierf.

Majoor Leblanc vestigde zich in het puin van een hoeve ten Noorden van

Oud-Stuivekenskerke, ten Oosten van een vliet. Een smal bruggetje over dien watergang, was de eenige verbinding met den straatweg daar achter.

De vijand verkende dit en braakte zijn geschut en geweervuur op die nauwe passage... Hoevelen lieten daar het jonge leven en kenschetsend was de naam door een der brankardiers in zijn verschrikking uitgeroepen: « De brug der zuchten! »

Daar liggen ze nu de jagers, wier rijen, zoo ontzettend gedumd zijn. Rechts brandt Dixmuiden, meer naderbij verheft Kaaskerke's toren zich als een reusachtige fakkel boven de enkele, doch allen laaiende woningen er om heen.

De IJzer voert wolken zwarten, verpestenden rook mede van de petroleum uit de tanks. En die walmen verspreiden zich in de andere grachten, tot in de Reigersvliet, achter de jagers, welke in deze stiklucht liggen te hijgen.

Brand overal, de hemel zit vol van den rossen gloed, want heden heeft de Duitscher het IJzerland in zijn ziel willen treffen... Vlammen boven Oud- en Nieuw Stuivekenskerke, boven Pervyse Ramskapelle, ginds aan den einder te Nieuwpoort...

Hoeven spuwen fonteynen van vonken uit en de wind zaait de gensters als een regen van sterren over het gansche gebied...

Een Luikenaar, die in zijn kompagne steeds een goeden luim had getoond, rijst nu op... ontzet en vol bewondering tevens voor dat schrikbarend en toch grootsch schouwspel; hij leunt op den rand van de gracht en geeft zoo zijn borst bloot, waarin zoo'n dapper hart klopt. De oogen wijd-open gesperd, stom van bewondering, volgt hij met den blik de purperen vlammen. Hij staat onbeweeglijk en men zou zeggen dat hij droomt. Ongerust over zijn langdurig zwijgen, komt een zijner vrienden nader en schudt hem bij den schouder. Dan stort het lichaam plots in de modder van de gracht. Een kogel vlak in het hart heeft voor eeuwig de vroolijke en zangerige stem doen zwijgen van den kleinen jager van twintig jaar...

Welk een nacht... En de artillerie, het

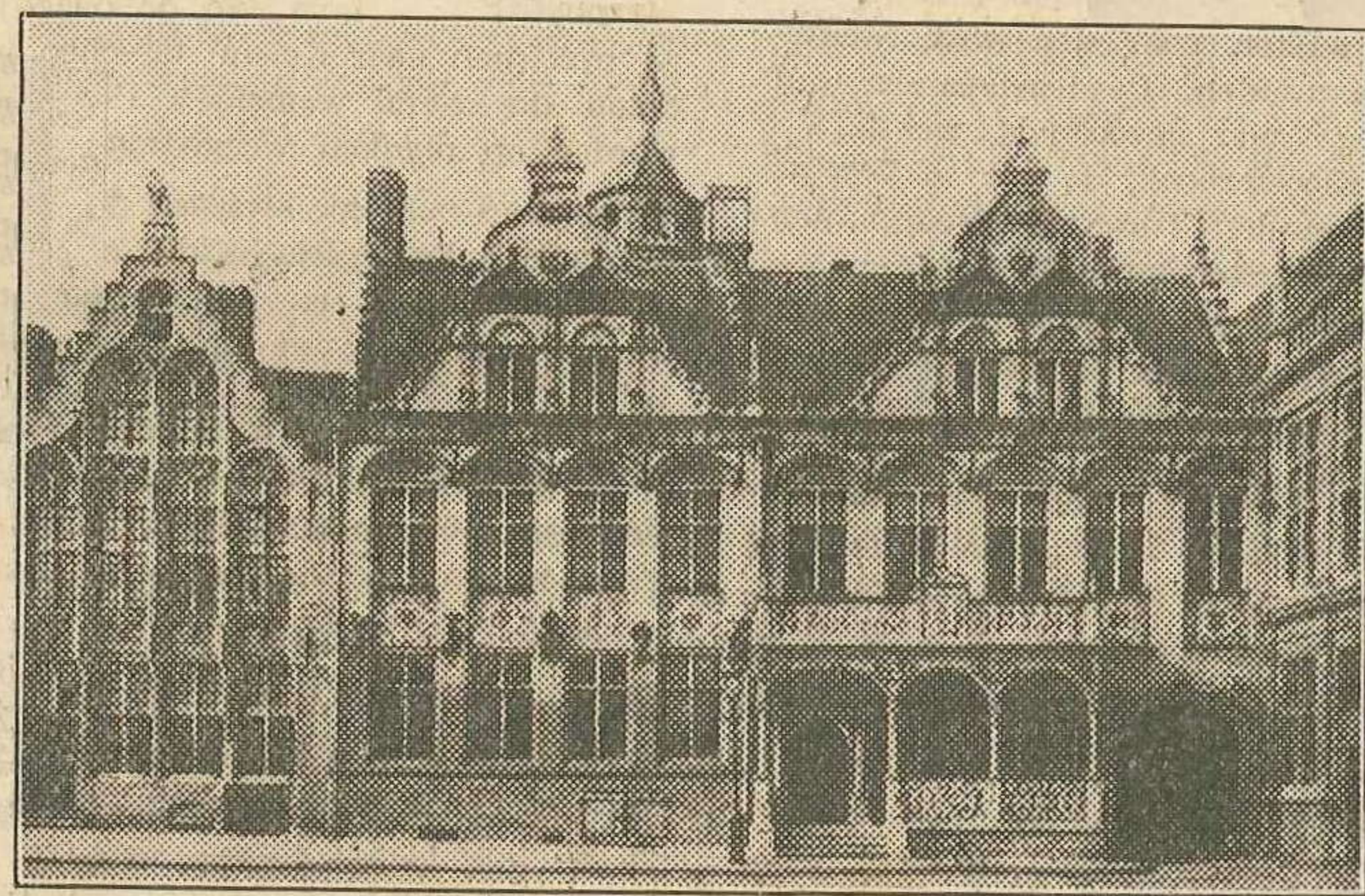
monstergeschut raast voort, en de dood maait maar..

Nu is de nood op het hoogst...

De uitgeputte jagers hadden zelfs de kracht niet meer om nog te klagen. Zij wisten slechts dat een onverbiddelijk bevel hun dwong zich ter plaatse te laten doodden, en stoiek bleven zij op hun post. Wanneer een stormvlaag schroot de dood in hun rangen kwam zaaien, zegden de jagers op doffen toon, terwijl zij hun makkers bekeken die zoo juist den geest hadden gegeven: « Zij zullen niet meer lijden... »

De schuur en de stal van de kleine hoeve, waar de regimentsstaf nog steeds

vaandrig, Dengis, die had aangeboden hem op zijn rug te dragen: « Neen, laat maar, had hij gezegd, één enkele is genoeg; gij hebt het recht niet u voor mij te laten doodden... ». En zijn smart bedwingende, doorliep de heldhaftige officier, die bij iederen stap zijn bloed verloor, den verschrikkelijken kruisweg, om eindelijk, ten einde krachten, op de binnenplaats van de kleine hoeve neer te zinken, waar hij slechts een bundel stroo vroeg om uit te rusten. Luitenant Dengis, die gelukkiger was, vervoegde later de staf en had slechts een punt van zijn kapotjas door een granaatscherf verscheurd.



Het Valkenhuis en het Stadhuis te Veurne

schuilde, was volgepropt met gewonden, meest allen door granaatscherven zwaar getroffen, en die men, God weet hoe, tot daar had kunnen brengen. Het was onmogelijk er zelfs aan te denken ze door deze hel achter het front te brengen. De geneesheer, de aalmoezenier en het ziekenpersoneel wijdde hun onvermoeibare zorgen aan al deze lijdenden, doch bleven machteloos om de verschrikkelijke ellende te lenigen. Kapitein Smets, door een kogel in de wang getroffen, wilde de anderen nog helpen verzorgen. Hulpdonderluitenant Calonne, een dappere, die pas uit de gendarmerie kwam, had zich tot aan de hulppost gesleept, de beide dijen door een kogel doorboord, en weigerde de edelmoedige hulp van den luitenant

Daar tegen den avond een fijne en koude regen was beginnen te vallen, die iedereen door zijn vochtigheid tot op de huid doordrong, besloot men een weinig vuur te maken; en om den dorst te lesschen van de stervenden, die door de koorts werden gefolterd, kookte men het water uit de grachten.

Een verschrikkelijke vermoeienis woog over de jagers en hield de geesten als in een pijnlijke beklemming. Men scheen alle hoop te hebben laten varen nog levend uit deze hel te geraken.

Tot overmaat van ramp kwam daar eensklaps een stortvlaag van granaten, door de eigen artillerie op de loopgraven der jagers gericht; welk een gruwelijke vergissing!

Kreten, verwenschingen stegen op. Haastig snelde kapitein Tasnier naar de batterij, zonder zich te bekommeren om de projectielen die hem schenen te achtervolgen, en badende in 't zweet kwam hij nog bijtijds aan, om een onheil te voorkomen.

Nauwkeurig gericht, veranderde de artillerie onmiddellijk het vuur en richtte het op de hoeven en de naburige loopgraven waarin het krield van Duitschers, die daar voor den aanval verzameld waren.

Zoo was het weer Zondag geworden... 25 Oktober... Vanaf dien Zaterdag, om 1 uur 's morgens, was de vijand in massa over de rivier gekomen. Ons geschut moest wijken naar den weg Nieuwpoort-Dixmuiden. De tegenstander, nu zich nog vrijer gevoelende, richtte Vicogne, Kloosterhoek, de hoeven Van de Woude en den Toren als steunpunten en echte versterkingen in.

En meer en meer troepen trokken over de bruggen... De weinige verdedigers hoorden hun zegekreten: « Kaiser!... Frankreich... Calais... Paris!... »

Onder sommige afdeelingen onzer troepen ontstond een paniek. Orders werden verkeerd begrepen... officieren trachtten de gemoederen te bedaren. Zoo trok de vijand van Tervate dus op Dixmuiden los...

We hebben de burgers op de hoeve van Debusschere even uit 't oog verloren. Toch zaten de 32 ongelukkigen dien Zaterdag nog in de eenige nog vrij gave kamer...

Voedsel hadden ze niet, tenzij de korst brood, hun nu en dan door de soldaten toegeworpen. Toch waren er de Duitschers, die de schreier en kluieren, koekjes in de hand staken. Het scheen niet meer mogelijk uit deze verschrikking te ontsnappen, al hadden de projectielen als door een wonder tot nu toe niemand getroffen.

Toch zou men nog een poging tot levensbehoud wagen. Men vroeg dien Zaterdag aan een officier of men naar Keiem mocht gaan. Tegen den avond verleende de overste de toestemming. Een soldaat moest de groep wegbrengen... Met brekend harte scheidde de boer van zijn hoeve. Al zijn geluk lag daar vernield... Maar alleen 't leven had thans nog waarde

Henri Debusschere steunde zijn bejaarde ouders. De kinderen hingen aan hun moeder. De gewonde Belgische oudstrijder ging voorop...

Welk een tocht... Aan alle kanten woedde brand... De gansche hemel stond in laaie... Lijken lagen in de weide, aan den weg, den dijk... Loeiende koeien renden wild rond... Een stervend paard hinnikte pijnlijk...

Het schamel troepje bereikte den IJzer. Men sukkelde over de brug, welke op het schip lag... De oude Debusschere struikelde nog en moest recht geholpen worden. Granaten huilden om de dompelaars heen.

Eindelijk was men aan de overzijde en trok men naar Keiem, tusschen soldaten, die overal wemelden. Gewonden werden op planken weggedragen...

Van alles beroofd, kwamen de bannelingen in 't dorp, niets hadden ze mogen meenemen... Uit een huis waar een kennis woonde, werd men geweerd; 't lag vol gekwetsten... Dan maar een ander dak gezocht. De honger woelde in de ingewanden. Na veel moeite kon men een brood bemachtigen, moest dit onder twee en dertig verdeelen en met een teug regenwater nuttigen...

Ja, te Keiem had men reeds meer dergelijke doolaards zien aankomen. Zoo waren ook de bewoners van « Duivels-wal » verjaagd, nadat ze dagen en nachten in den kelder hadden gezeten. In den boomgaard waren Belgen en Duitschers handgemeen geweest.

— Niet daarheen zien, verbood een officier aan de kinderen, toen het gezin aftrok... 't Is te wreed, fluisterde hij den vader toe.

En hij doelde op het met bloed bespatte woonhuis, waarbinnen gewonden lagen te sterven.

Op de hoeve Decloedt en Pollet aan de overzijde van den IJzer, bleven de familie's nog achter. Hun foltering duurde voort.

De Deutsche staf juichte. Alles ging opperbest... Het offensief gelukte... « Frankreich-Paris...! » riepen de soldaten, zooals wij hoorden en de officieren zeiden het hun na... Ze meenden, dat de weerstand van den tegenstander nu verbroken en de weg eindelijk gebaad was. En ze genoten, als ze den vreese-

lijken brandgloed zagen... Het leek hun een vreugdevuur toe...

Maar het oude Vlaanderen bezat nog een machtig wapen, het water...

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR
A. HANS



EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE KADEN TE NIJWEPPOORT



MET DOORSNIFFEN VAN PRIJKELOORDEN IN HET „RHEINLAND“

Uitgever J. HOSTE, 30, St-Pieterstraat, Brussel